

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีสาระสำคัญตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับคุณธรรม
2. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับจริยธรรม
3. คุณธรรมจริยธรรม
 - 3.1 ความหมายของคุณธรรม
 - 3.2 ความหมายของจริยธรรม
 - 3.3 ความหมายของทศพิธราชธรรม
 - 3.4 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม
4. คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร
 - 4.1 คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารที่พึงประสงค์
 - 4.2 จรรยาบรรณของผู้บริหาร
 - 4.3 เกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ผู้บริหาร)
 - 4.4 คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามหลักพุทธศาสนา
 - 4.5 วิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารจากแนวคิดของนักวิชาการ
5. คุณธรรมจริยธรรมของครู
 - 5.1 พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับครู
 - 5.2 จรรยาบรรณของครู
 - 5.3 เกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ครู)
 - 5.4 คุณธรรมจริยธรรมของครูตามหลักพุทธศาสนา
 - 5.5 วิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของครูจากแนวคิดของนักวิชาการ
6. การรับรู้
 - 6.1 ความหมายของการรับรู้
 - 6.2 ความสำคัญของการรับรู้
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

8. สรุปแนวคิดและหลักการที่นำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับคุณธรรม

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ไว้ในทัศนะต่าง ๆ กันดังนี้

พุทธทาสภิกขุ (2529 : 37-38) มีแนวคิดในเรื่องคุณธรรมว่าเป็นหน้าที่ ที่ไหนมีการทำหน้าที่ ที่นั่นมีธรรม หน้าที่คือสิ่งที่มีชีวิตทุกชีวิตจะต้องปฏิบัติ แต่หน้าที่ในที่นี้จะหมายถึงหน้าที่ที่ถูกต้อง สำหรับจะใช้ชีวิตให้ชีวิตดำเนินไปได้ และเจริญก้าวหน้าขึ้นไปจนสูงสุด และในการปฏิบัติหน้าที่ นั้นจะต้องยึดอุดมการณ์ในการทำงานเพื่องาน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2528 : 48) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับคุณธรรมไว้ว่า คือ ความดีงามในจิตใจซึ่งทำให้เคยชิน ประพฤติดี ผู้มีคุณธรรมคือผู้มีความเคยชิน ประพฤติดีด้วยความรู้สึกที่ดีงาม ผู้ที่มีคุณธรรมคือผู้ที่ไม่มากไปด้วยกิเลส และผู้ที่มีคุณธรรมมากกว่ากิเลสจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี ส่วนผู้ที่มีกิเลสมากกว่าคุณธรรมจะได้รับการตำหนิว่าเป็นคนไม่ดี

ปรีชา เถติยธรร (2523 : 66-67) กล่าวว่า “คุณธรรม” (Virtue) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ซึ่งหมายถึง คุณงามความดี แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ คุณธรรมทางสติปัญญา และคุณธรรมทางศีลธรรม

ธีรรัตน์ กิจจาร์ภย์ (2542 : 6) กล่าวว่า “คุณธรรม” คือ อุปนิสัยอันดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของคน ซึ่งอุปนิสัยอันดีงามนี้ได้จากความเพียรพยายามที่จะประพฤติจนกลายเป็นสิ่งเคยชิน คุณธรรมจะมีความสัมพันธ์กับหน้าที่ เพราะการกระทำหน้าที่จนเป็นนิสัยจะกลายเป็นคุณธรรม

กูด (Good. 1973 : 146) เชื่อว่าคุณธรรมเกิดจากความเข้าใจในหลักความยุติธรรมหลักการ แลกเปลี่ยนกันทางคุณงามความดี การเคารพและปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคในฐานะมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติศีลธรรมกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ และหลักศีลธรรมประจำใจ กูดได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ 2 ความหมาย คือ หมายถึงความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรม ที่ได้กระทำจนเคยชิน และหมายถึงคุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคม

จากการศึกษาแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับคุณธรรมพอสรุปได้ว่าคุณธรรม คือหน้าที่ที่ดีและพึงปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น

2. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับจริยธรรม

คำว่า “คุณธรรม” และ “จริยธรรม” มักจะกล่าวควบคู่กันเสมอ เพราะมีความหมายใกล้เคียงกันเป็นคำที่แสดงถึงสภาพคุณงามความดีอยู่ในตัวเอง แต่ถ้าพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่า คำสองคำนี้มีความแตกต่างกัน คำว่าจริยธรรมได้มีผู้ให้ความหมายไว้คล้าย ๆ กัน เช่น

อารี จำปาทอง (2532 : 14) ได้ให้ข้อสรุปว่า “จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักศีลธรรม และค่านิยมที่ชอบตามทำนองคลองธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา อันจะทำให้คน มีคุณค่าต่องาน และสังคมเป็นสำคัญ”

แสง จันทร์งาม (2522 : 218) อธิบายความหมายของจริยธรรมว่าแยกออกเป็น 2 คำ คือ จริย กับ ธรรม จริย แปลว่า ความประพฤติ ธรรม แปลว่า คุณค่าของจิตใจของแต่ละคน จริยธรรม จึงหมายถึง คุณภาพจิตที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของคนคำว่า “ธรรม” ในที่นี้ตรงกับคำว่า “คุณธรรม” หมายถึง จิตฝ่ายดีที่ควบคุมให้คนมีความประพฤติดี ความประพฤติในที่นี้หมายถึง พฤติกรรมของแต่ละคนที่แสดงออกทางความคิด คำพูดและการกระทำ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก (2520 : 6) ได้กล่าวถึงจริยธรรมว่ามีความหมายกว้างครอบคลุมถึงระเบียบสังคม กฎ ศีลธรรม ตามศาสนาและค่านิยมของคนในกลุ่มสังคมเดียวกัน และคำว่าจริยธรรมยังอธิบายถึง การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมโดยมีสิ่งที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ ตัวเรา ผู้อื่น และความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่น ความสุขและความทุกข์ทั้งมวลของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายเป็นสิ่งที่ได้รับจากลักษณะความสัมพันธ์ที่บุคคลผู้นั้นมีและได้รับจากผู้อื่น

กิริติ บุญเจือ (2518 : 4) ได้ให้ความหมายเชิงสรุปว่า “จริยธรรม” คือ ประมวลกฎเกณฑ์ ความประพฤติของคน

สาโรช บัวศรี (2526 : 18) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ 2 ลักษณะ คือ จริยธรรม ในความหมายแคบหมายถึงคุณธรรมและศีลธรรมจริยธรรมในความหมายกว้างหมายถึงคุณธรรม ศีลธรรมและรวมเอาค่านิยมที่จำเป็นอื่นๆ อีกด้วย ซึ่งอาจจะอยู่ในระดับที่ลดหลั่นไปจากระดับของคุณธรรมและศีลธรรม ค่านิยมที่จำเป็นดังกล่าวได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย อุดมการณ์ วินัย และมารยาท เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้ว่าจริยธรรมก็คือค่านิยมในระดับต่าง ๆ ซึ่งสังคมและบุคคลต้องยึดมั่นถือมั่นและจริยธรรมนี้ย่อมจะนำสันติสุขมาให้แก่บุคคลและสังคมได้ตามควรแก่กรณี

พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต, 2528 : 12-13) อธิบายความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึงการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไปการครองชีวิตการใช้ชีวิตการเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ทุกด้าน ทุกระดับ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งทางด้านส่วนตัวด้านสังคมด้าน อารมณ์ด้านจิตด้านปัญญาอย่างถูกต้อง

เรสท์ (Rest, 1976 : 6) อธิบายว่าจริยธรรมเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับความยุติธรรมระหว่าง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เกี่ยวกับคุณค่าส่วนตัวของแต่ละคนซึ่งไม่มีผลต่อผู้อื่น เช่น บุคคลที่มี

ความมุ่งหวังส่วนตัวจะพัฒนาตนเองให้ถึงจุดสูงสุดแห่งศักยภาพของคนไม่ถือว่าเป็นคุณค่าทางจริยธรรม (Moral value)

โคห์ลเบิร์ก (Kohlberg, 1976 : 4-5) กล่าวว่าจริยธรรมคือหลักความยุติธรรมที่บุคคลควรเลือกใช้ในการตัดสินความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ไม่ใช่หมายถึงการทำตามคำสั่งหรือถูกต้อง

จากความหมายที่กล่าวนี้สามารถสรุปได้ว่าจริยธรรมก็คือกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความประพฤติหรือข้อปฏิบัติของคน ซึ่งมีที่มาจากกฎระเบียบสังคม หลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ ซึ่งกำหนดให้คนมีความประพฤติหรือการกระทำอันดีงามถูกต้องเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่

3. คุณธรรมจริยธรรม

3.1 ความหมายของคุณธรรม

คำว่า “คุณธรรม” มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ก็นับมากมาย ซึ่งจะขอยกตัวอย่างให้เห็นพอสังเขป ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 189) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า “คุณธรรม หมายถึงสภาพคุณงามความดี”

ประจง ประสานกล้า (2541 : 51) คุณธรรม หมายถึง ความดีงามที่มีอยู่ในตัวบุคคล คุณธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาจากการศึกษาและอบรมจิตใจเป็นเวลานานและจะต้องมีการประพฤติปฏิบัติเฉพาะสิ่งที่ดีงาม ติดต่อกันมาเป็นเวลานานจนกลายเป็นความเคยชิน ผลรวมที่แสดงว่ามีคุณธรรมคือ รู้ว่าอะไรควรอะไรไม่ควร เลือกพูดและทำในสิ่งที่ดีก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมและส่วนตัว

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ) (2527 : 90) ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึงคุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนตัว เป็นที่ดั่งหรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพหรือสันติสุข

ยนต์ ชุ่มจิต (2526 : 35) กล่าวว่าคุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นความดี ความงามที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละคน โดยได้ยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัย และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นที่ถูกต้องดีงามของบุคคลทั่วไป

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2525 : 9) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึงคุณงามความดีของบุคคลที่กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่าเป็นการกระทำดี หรือเป็นพฤติกรรมที่ดี ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจงาม ความเกรงใจ ความยุติธรรม ความรักเด็กและเพื่อนมนุษย์ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นต้น

โรม สุรเสน (2536 : 1) กล่าวว่า คุณธรรม คือสภาพคุณงามความดี คุณสมบัติภายในใจที่เป็นความดี

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 10) ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึงจริยธรรมที่ปลูกฝังไว้ในจิตสำนึกของคน ซึ่งรู้ดี รู้ชั่ว แล้วเลือกสรรศรัทธาขี้นในสิ่งดีงาม ยังฝังไว้ในจิตใจเป็น “นามธรรม” เมื่อแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคม ถ้าไม่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรม ก็จะอยู่ในจิตใจ

วุฒินทร์ เพิ่มกว่าเก่า (2530 : 13) ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง ความประพฤติที่ดีงามที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของบุคคล อันเกิดจากความเห็น ความคิด ที่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร ประพฤติอะไรควรเว้น เป็นต้น ควบคุมให้การประพฤติปฏิบัติเป็นไปในทางที่ถูกต้องและดีงามเป็นประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม

ประภาศรี สีหอำไพ (2535 : 1) ให้ความหมายว่า คุณธรรมคือ สภาพของคุณงามความดีภายในบุคคล ทำให้เกิดความชื่นชมยินดี มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขนั้นสมบูรณ์ คือความสุขใจ ผลิตผลของความดีเป็นธรรมที่กล่าวได้ว่า ทำดีได้ดี

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976 : 5) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “คุณธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติและปฏิบัติในสังคม และทำให้บุคคลมีการพัฒนา จนกระทั่งมีลักษณะพฤติกรรมเป็นของตนเองมาตรฐานการตัดสินใจของสังคมจะเป็นเรื่องตัดสินใจว่าการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเช่นนั้น เป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก”

กู๊ด (Good, 1973 : 641) ได้ให้ความหมายใน Dictionary of Education ว่า “คุณธรรมมีความหมาย 2 นัย คือ นัยแรก คือ ความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำตามกันมา จนเป็นความเคยชิน ความหมายนัยที่สอง คือ คุณภาพของบุคคลที่ได้กระทำตามความคิด และตามมาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวกับความประพฤติและหลักศีลธรรม”

จากความหมายของคุณธรรมที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึงคุณงามความดีที่กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยยึดถือจนเป็นความเคยชิน อันเป็นลักษณะที่ดีงามเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามของตนเองผู้อื่นและสังคม

3.2 ความหมายของจริยธรรม

คำว่า “จริยธรรม” มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ซึ่งขอยกตัวอย่างให้เห็นพอสังเขปดังนี้ ราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 216) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม”

พระราชวรมณี (2528 : 12-13) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า “จริยธรรม หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การวางผังชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิต การเคลื่อนไหวชีวิตทุกแง่ทุกด้าน ทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งทางด้าน ส่วนตัว ด้านอารมณ์ ด้านจิตใจและสติปัญญา

ทิสนา เขมมณี (2526 : 55) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณธรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลใดสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองนับว่าเป็นผู้ควรได้รับการสรรเสริญอย่างยิ่ง แต่การปฏิบัติให้ได้เช่นนี้ ยังเป็นสิ่งที่ยากยิ่งสำหรับบุคคลจำนวนมาก เพราะบุคคลเหล่านี้ยังขาดความสามารถในการควบคุมตนเองและการเอาใจตนเอง

กรมวิชาการ (2523 : 3) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม คือ การกระทำทั้งกาย วาจาและใจที่ดีงาม เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

ไสว มาลาทอง (2542 : 5) กล่าวไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ หรือ หลักธรรมคำสอนอันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของมวลมนุษย

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2542 : 88) กล่าวถึงความหมายของจริยธรรมไว้ว่า คำว่าจริยธรรม แยกออกเป็น จริยะ + ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติหรือกิริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอนทางศาสนาหลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็นจริยธรรมจึงได้ความหมายตามต้นอักษรว่า หลักแห่งความประพฤติหรือแนวทางของการประพฤติ

เรสท์ (Rest. 1976 : 6) อธิบายว่า จริยธรรมเป็นมโนธรรมเกี่ยวกับความยุติธรรม ในระหว่างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ไม่เกี่ยวกับคุณค่าส่วนตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งไม่มีผลต่อผู้อื่น เช่น บุคคลที่มีความมุ่งหวังส่วนตัวจะพัฒนาตนเองให้ถึงจุดสูงสุดแห่งศักยภาพของตน ไม่ถือว่าเป็นคุณทางจริยธรรม

บราวน์ (Brown. 1968 : 411-414) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม คือ ระบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกแยะการกระทำที่ถูกต้องออกจากการกระทำผิด

ไอแซงค์ (Eysenck. 1960 : 11-12) ให้ความหมายของจริยธรรมหรือมโนธรรม (Consoious) ว่าเป็นผลสะท้อนจากการวางเงื่อนไข (Conditional reflex) เช่น การหลีกเลี่ยงการกระทำเนื่องจากความวิตกกังวลว่าจะได้รับการลงโทษจากสังคม

สาโรจ บัวศรี (2526 : 18) กล่าวว่า จริยธรรม คือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นในสังคม

จากความหมายของจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติที่ดีงามของมนุษย์ที่แสดงออกมาให้เห็นและเหมาะสม เป็นที่นิยมหรือที่ยอมรับของสังคม

3.3 ความหมายของทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมสำหรับพระราชา นักบริหาร นักปกครองบ้านเมือง และผู้มีหน้าที่ปกครองผู้อื่น เช่น ผู้บริหาร โรงเรียนหรือครูอาจารย์ จึงมีผู้ให้ความหมายไว้มากมายตั้งแต่ครั้งโบราณกาล ขอบกตัวอย่างให้เห็นพอสังเขปดังนี้

พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต) (2535 : 285-287) ได้ให้ความหมายไว้ว่าทศพิธราชธรรม คือ ธรรมของพระราชา กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง ธรรมของนักปกครอง มี 10 ประการ คือ ทาน ศีล ปริจจาคะ อาชชวะ มัททวะ ตปะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ และ อวิโรธนะ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2541 : 94-95) ได้ทรงแสดงไว้ว่า ทศพิธราชธรรม คือ ราชธรรม 10 ประการ สำหรับพระมหากษัตริย์ 10 ประการ คือ ทาน ศีล ปริจจาคะ อาชชวะ มัททวะ ตปะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ และ อวิโรธนะ

พุทธทาสภิกขุ (2537 : 38) ได้ให้ความหมายว่า ทศพิธราชธรรม คือ คุณธรรมสำหรับพระราชาจะประพฤติกระทำให้มหาชนร้องออกมาว่า “พอใจ พอใจ” ตามเรื่องราวของคำคำนี้เกิดขึ้นมาในโลก คือผู้ที่ได้รับสมมุติเป็นผู้นำประพฤติกระทำหน้าที่ของตนจนมหาชนทั้งหลายร้องออกมาว่า “ราชา ราชา” ซึ่งแปลว่า “พอใจ พอใจ” มี 10 ประการ คือ ทาน ศีล ปริจจาคะ อาชชวะ มัททวะ ตปะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ และ อวิโรธนะ

พระราชเมธี (วรวิทย์ กุศลปญฺโญ) (2528 : 11) ได้ให้ความหมายของคำว่าทศพิธราชธรรม คือ ธรรมสำหรับพระราชาและธรรมสำหรับผู้ใหญ่ คือคนที่ป็นหัวหน้าหรือเป็นผู้บริหาร มี 10 ประการ คือ ทาน ศีล ปริจจาคะ อาชชวะ มัททวะ ตปะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ และอวิโรธนะ

จากความหมายที่กล่าวนี้จึงพอสรุปได้ว่า ทศพิธราชธรรม คือ ธรรมของพระราชาหรือธรรมของผู้บริหารที่ยึดมั่นอยู่ในคุณธรรม 10 ประการ คือ ทาน ศีล ปริจจาคะ อาชชวะ มัททวะ ตปะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ และ อวิโรธนะ

3.4 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ คุณธรรมเป็นความดีที่มีอยู่ในจิตใจมีลักษณะเป็นนามธรรม ส่วนจริยธรรมเป็นความประพฤติที่แสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม ฉะนั้น คุณธรรมจริยธรรมจึงมีความสัมพันธ์กันและมีส่วนที่คล้ายคลึงกันจนได้รับการกล่าวถึงพร้อม ๆ กันอยู่เสมอ เช่น

ลาโรจน์ บัวศรี (2526 : 142) มีความเห็นว่า คุณธรรม คือแนวทางในการประพฤติตน เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข คุณธรรมมีหลายรูปแบบ ดังเช่น คุณธรรมในรูปของ ศีลธรรมหรือในรูปของค่านิยมเชิงจริยธรรม หรือจริยธรรมในรูปธรรมหรือตัวจริยธรรมเอง ทั้งนี้ คุณธรรมยังอาจรวมถึงค่านิยมในสังคม เช่น กฎหมายต่าง ๆ คุณธรรมทั้งหลายเหล่านี้บางข้อก็เป็น สภาพที่เป็นอยู่ เช่น หิริโอตตัปปะ และบางข้อก็อาจเป็นพฤติกรรมหรือการกระทำดังเช่น การให้ทาน การมีสัมมาอาชีวะ เป็นต้น

โกวิท ประวาลพุกษ์ และภนิกา กุสกูล (2527 : 283) ได้อธิบายถึงเรื่องคุณธรรมและ จริยธรรมไว้ว่า คุณธรรมเป็นเรื่องของการทำความดี หากทำความดีโดยยึดถือศาสนาเรียกว่า “ศีล ธรรม” (Moral) หากทำความดีโดยยึดหลักแห่งมนุษยธรรมเรียกว่า “จริยธรรม” (Ethic) คุณธรรม ตามหลักศีลธรรมนั้นคือการปฏิบัติตนตามข้อห้าม (ศีล) และการปฏิบัติตามคำสอน (ธรรม) อย่างไร ก็ตามข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติในทางศาสนา อาจตรงกับหลักแห่ง “มนุษยธรรม” ...มนุษยธรรม หมายถึง การรับผิดชอบชั่วดีและการรู้จักใช้เหตุผล

ชินวุธ สุนทรสิมะ (2533 : 4) ได้กล่าวถึง คุณธรรมกับจริยธรรมว่า คุณธรรมให้ความ หมายทั่ว ๆ ไปคือ คุณสมบัติที่ดี หรือคือคุณสมบัติที่เป็นธรรมของบุคคลนั่นเอง คุณสมบัติที่ดีนี้เกิด ขึ้นกับบุคคลนี้ อาจเกิดขึ้นจากการอบรม สั่งสอนของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูอาจารย์ หรือเกิด จากขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่ได้ถ่ายทอดกันมาแต่ดึกดำบรรพ์ หรือเกิดจากจิตสำนึกและ ความประณีตละเอียดในจิตใจและความประพฤติของผู้นั่นเอง หรือเกิดจากการสังเกตและการเอา แบบอย่างที่ดีหรือเกิดจากคำสั่งสอนที่ดีมีประโยชน์ ที่มีผู้ทำขึ้นไว้ก็ได้ คำสั่งสอนหรือระเบียบการ ประพฤติที่ดีต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นไว้นี้ เรียกว่า จริยธรรม

โรม สุรเสน (2536 : 3) ได้สรุปว่า คุณธรรมเป็นลักษณะความรู้สึกรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ จริยธรรมเป็นลักษณะการแสดงออกของร่างกาย จึงทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคม เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ คนที่มีคุณธรรมสูง คือ จิตใจทรงคุณธรรมจะประพฤติปฏิบัติสิ่งใด ๆ ใน ลักษณะของการมีจริยธรรมสูงด้วยและในทางตรงกันข้าม คนที่ประพฤติชั่วชอบปฏิบัติหรือแสดง ออกในทางที่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น อันเป็นแบบอย่างของคนมีจริยธรรมต่ำทราชม่อมแสดงว่า ผู้คนในจิตใจขาดคุณธรรมหรือมีคุณธรรมต่ำคือ

สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ (2529 : 12) สรุปไว้ว่า คุณธรรมเป็นเรื่องหลักของคุณงาม ความดีที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ที่พึงยึดถือปฏิบัติ แต่ถ้ากล่าวถึงจริยธรรมนั้นจะเป็นส่วนที่แสดงออก ของพฤติกรรม เป็นการปฏิบัติตามแนวทางแห่งความดีงามนั้น ๆ ซึ่งเป็นแบบแผนความปฏิบัติที่ ตั้งอยู่บนหลักคุณธรรมซึ่งควรอยู่ควบคู่กัน

บุญมี แทนแก้ว (2532 : 25) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดั่งามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของสังคม

จากมุมมองและความหมายต่าง ๆ ดังกล่าว จะเห็นว่าจริยธรรมเป็นเรื่องที่มีแง่มุมเกี่ยวข้องกับคุณธรรม กล่าวคือ คุณธรรมจะเน้นหนักทั้งด้านความรู้สึคนึกคิดและพฤติกรรมที่แสดงออกในขณะที่จริยธรรมจะเน้นหนักด้านพฤติกรรมที่แสดงออก อย่างไรก็ตามจากข้อมูลที่ประจักษ์ในหลาย ๆ แหล่ง จะพบว่าเมื่อพูดถึงคุณธรรมก็จะพูดถึงจริยธรรมควบคู่ไปด้วยเสมอ จึงอาจสรุปความหมายของคุณธรรมจริยธรรมได้ว่าหมายถึง ความรู้สึคนึกคิดที่ดีและแสดงออกมาทางพฤติกรรมที่ถูกต้องและดั่งามเป็นประ โยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม

4. คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร

4.1 คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารที่พึงประสงค์

ชินวุธ สุนทรสีมะ (2523 : 75-77) กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้บริหารที่พึงประสงค์ไว้ดังนี้

1. มีความประพฤติดีซึ่งหมายถึง ความประพฤติตามแบบฉบับของคนไทยและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป
2. มีคุณธรรมคือ ใฝ่ในธรรมจนเป็นปกติวิสัยและมีพฤติกรรมปรากฏชัดแจ้งในทางที่ดีงามและเหมาะสมกับสถานการณ์
3. มีภาพลักษณ์ดี คือ เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เป็นคนดี ไม่มีข้อเสียหายปรากฏชัดแจ้งแต่อย่างใด
4. มีความจริงใจ ตรงไปตรงมา คบง่าย พูดง่าย ฟังง่าย ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมคำพูดกับการกระทำมีความสอดคล้องกัน
5. ไม่เสแสร้งเพื่อให้คนชื่นชมเพราะเป็นสิ่งไม่คงทนถาวร
6. มีความรู้และความสามารถเป็นที่น่าเชื่อถือ คือ มีความตรงต่อหลักวิชาและความจริง
7. ทำงานสุจริต คือ ไม่มีความค่างหรือขโมยในงานที่ทำ
8. วางตนเสมอต้นเสมอปลายทั้งทางด้านการแต่งกายและความประพฤติ
9. ไม่มีปัญหาหาคอบครัวเป็นคนรักลูกรักเมีย สร้างความมั่นคงให้ครอบครัว
10. เป็นคนมีความคิดทันสมัย เข้ากับคนได้ทุกรุ่นทุกสมัย
11. วางตัวเป็นผู้ใหญ่ น่าเชื่อถือ ไม่ใช่อารมณ์แต่มีน้ำใจ

โรม สุรเสน (2536 : 27) กล่าวถึงลักษณะผู้บริหารที่พึงประสงค์ไว้ ดังนี้ คือ มีความรอบรู้ในทางวิชาการ กล่าวหาญทางคุณธรรมจริยธรรม เป็นผู้นำที่มีความซื่อสัตย์ เค็ดขาดเมื่อจำเป็น

เยือกเย็นเมื่อประสบปัญหา ท่วงท่าไม่นับถือ กระตือรือร้นในการทำงาน มีมนุษยสัมพันธ์สูงส่ง มั่นคงและรอบคอบ อยู่ในกรอบของศีลธรรม

จึงสรุปได้ว่าคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารที่พึงประสงค์ดังกล่าวข้างต้น เป็นเรื่องที่ได้รับ การยอมรับจากสังคมและเป็นความคาดหวัง ทั้งของทางราชการและสังคมที่จะให้ได้เห็น ข้าราชการได้ประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียนในฐานะ “ครู” ด้วยแล้ว ก็ยังได้ รับความคาดหวังไว้ในระดับสูงกว่าข้าราชการในตำแหน่งอื่นเพราะต้องดำรงตำแหน่งอยู่ในฐานะ ครูและผู้บังคับบัญชา จึงจำเป็นต้องเป็นแบบอย่างใน การปฏิบัติทั้งในด้านคุณธรรมและหน้าที่ การงานแก่ ผู้ร่วมงานและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถ ครองตน ครองคน และครองงาน อันเป็น หนทางที่จะนำไปสู่การบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.2 จรรยาบรรณของผู้บริหาร

ปรัชญา เสถียรธรรม (2523 : 83) ได้พูดถึงจรรยาบรรณสำหรับผู้บริหารไว้ ดังนี้

1. ต้องซบซึ้งถึงนโยบาย อำนาจหน้าที่และกิจการในหน่วยงานของตน
2. ต้องมีแผนในการดำเนินงานและหมั่นเอาใจใส่ปรับปรุงให้ดีขึ้นเสมอ
3. ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ ปรับปรุงตนเองให้ทันสมัยอยู่เสมอ
4. ต้องจัดให้มีระบบการติดต่อกับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่มีประสิทธิภาพ
5. ต้องรู้จักใช้คนให้เหมาะสมกับงาน
6. ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต
7. ต้องติดตามงานอยู่เสมอหากพบข้อบกพร่องต้องรีบแก้ไข
8. ต้องพิจารณาลำดับความสำคัญของงาน งานด่วนต้องรีบทำก่อน
9. ต้องเป็นผู้มีพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
10. ต้องมีความยุติธรรม
11. ต้องหมั่นอบรมผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้มีความสามารถในการทำงาน
12. ต้องเป็นคนตรง
13. ต้องเป็นคนมีความคิดริเริ่ม และสนับสนุนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้มีความคิดริเริ่มด้วย
14. ต้องกระตุ้นและสนับสนุนให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา แสดงความคิดเห็นและหาทาง

ปรับปรุงงานของหน่วยงานของตนให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

15. ต้องเป็นคนใจกล้าและหนักแน่นต่อเหตุการณ์และคำพูดที่ขัดแย้งหรือไม่เป็นมิตร
16. อย่าเป็นคนหูเบา ต้องฟังความเห็นทุกฝ่ายและทุกด้านก่อนแล้วจึงสั่งการหรือ ปฏิบัติการแต่อย่าเป็นคนเชื่อแต่ข่าวลือ หรือคำบอกเล่า
17. ต้องเป็นผู้กล้ายอมรับผิด

18. ต้องให้ความสนใจและเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของผู้ใต้บังคับบัญชา
19. ต้องขยันขันแข็งในการทำงาน อุทิศเวลาให้แก่หน้าที่การงาน
20. รู้จักยกย่องชมเชยผู้กระทำดี และควรทำต่อหน้าผู้อื่น เมื่อมีโอกาส
21. เมื่อคุณหรือดีเตียนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาต้องทำเงียบ ๆ อย่าให้ใครได้ขิ้น
22. ต้องแสดงให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็นว่า ความก้าวหน้าของเขาขึ้นอยู่กับปฏิบัติงานของเขา มากกว่าสิ่งใด
23. ต้องให้เกิดริผู้ที่เสนอความคิดเห็นหรือวิธีการไว้ อย่างอย่างเอาความคิดเห็นวิธีการที่ผู้อื่นเสนอว่าเป็นของตน
24. อย่าเป็นคน โทเล หรือเปลี่ยนใจบ่อย ๆ
25. ต้องเป็นผู้ตั้งและอำนวยการที่ดี
26. ต้องเป็น ผู้นำ ของผู้ใต้บังคับบัญชา มิใช่ถือแต่คุมอยู่เบื้องหลัง
27. ต้องประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

จากบทสรุปรายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพครูของคณะนิติศึกษาศาสตร์ศึกษาศาสตร์สาขาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2529 : 101-102) โดยยึดศึกษาคุณลักษณะของท่านผู้เป็นปुरुชนิยบุคคล และเคยดำรงตำแหน่งผู้บริหารในหน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ โดยศึกษาวิเคราะห์จากหนังสือประวัติครูหลายท่าน อาทิ พระยาอนุমানราชชน นายสิลปี พีระศรี นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ ม.จ.พูนศรีเกษม เกษมศรี นายขจร สุขพานิช ดร.สาโรช บัวศรี ดร.สุดใจ เหล่าสุนทร ดร.เทือก กุสุมา ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ เป็นต้น ได้พบว่าคุณลักษณะเด่นของท่าน หรือเป็นจรรยาของท่านเหล่านี้ คือ มีความตั้งใจในการทำงานอย่างจริงจัง ด้วยความรักและความรับผิดชอบ มีความขยันขันแข็ง มีความเสียสละ เป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน อุทิศเวลาให้แก่ราชการ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีเมตตากรุณา มีอารมณ์แจ่มใสสำเร็จ มีอารมณ์ขัน มีอัธยาศัย มีมนุษยสัมพันธ์ดี ชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีจิตใจโอบอ้อมอารี ประกอบแต่กรรมดี วางตัวอยู่ในกรอบของศีลธรรม มีความขยันไม่ถ้อถัว มีจิตใจแน่วแน่มั่นคง มีความกล้าหาญ มีความคิดรอบคอบ กว้างไกล มีความยุติธรรม มีความกตัญญูรู้คุณเป็นคนตรงต่อเวลา ประหยัดมัธยัสถ์ ทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทน มีน้ำใจนักกีฬา มีความเป็น ผู้นำ มีระเบียบวินัย มีขันติธรรมสูง เลื่อมใสและปฏิบัติคำสอนทางศาสนาอย่างจริงจัง

จึงสรุปได้ว่าผู้บริหารนั้น นอกจากจะมีความรู้ความสามารถในเชิงการบริหารแล้ว ยังจะต้องมีคุณลักษณะพิเศษเหนือจากคนอื่น คือมีศิลปะในการจูงใจผู้อื่นให้ปฏิบัติงาน หรือภารกิจที่มีอยู่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตามจรรยาบรรณที่กล่าวแล้ว

4.3 เกณฑ์มาตรฐานของสำนักคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ผู้บริหาร)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (2542 : 5-12) หมวดที่ 1 บททั่วไป มาตรา 6 กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและในหมวดที่ 4 มาตรา 23 กล่าวว่า การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543 : 20) กำหนดมาตรฐานการศึกษาเพื่อ การประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานที่ 19 กล่าวว่า ผู้บริหาร ต้องมี คุณธรรมจริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี โดยกำหนดตัวบ่งชี้ไว้อย่างชัดเจนดังนี้

1. ผู้บริหารอุทิศตนให้กับการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง
2. ผู้บริหารมีความเมตตา กรุณา มีความรับผิดชอบ ยุติธรรม ซื่อสัตย์
3. ผู้บริหารมีการครองตนที่ดี ไม่มีหนี้สินส่วนตัว ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข สิ่งเสพติด

และในมาตรฐานที่ 20 กล่าวว่า ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการ โดยกำหนดตัวบ่งชี้ไว้อย่างชัดเจนดังนี้

1. ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง
2. ผู้บริหารมีความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์และเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้อง
3. ผู้บริหารมีความเป็นประชาธิปไตย

คุรุสภาได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานผู้บริหารการศึกษา พ.ศ. 2540 สำนักงานกองมาตรฐาน วิชาชีพอครู (2541 : 75) ไว้ดังนี้

มาตรฐานที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษา

มาตรฐานที่ 2 ตัดสินใจปฏิบัติการต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนา

ของบุคลากร ผู้เรียน และชุมชน

มาตรฐานที่ 3 มุ่งพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ

มาตรฐานที่ 4 พัฒนาแผนงานขององค์กรให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง

มาตรฐานที่ 5 พัฒนาและใช้นวัตกรรม การบริหารจนเกิดผลงานที่มีคุณภาพสูงขึ้นเป็น

ลำดับ

มาตรฐานที่ 6 ปฏิบัติงานขององค์กรโดยเน้นผลถาวร

มาตรฐานที่ 7 รายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ

มาตรฐานที่ 8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

มาตรฐานที่ 9 ร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์

มาตรฐานที่ 10 แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา

มาตรฐานที่ 11 เป็นผู้นำและสร้างผู้นำ

มาตรฐานที่ 12 สร้างโอกาสในการพัฒนาได้ทุกสถานการณ์

จากเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญยิ่ง ที่จะนำโรงเรียนไปสู่ความสำเร็จเพราะเป็นผู้เข้าใจปัญหาและตัดสินใจกำหนดนโยบาย วางแผนและดำเนินการให้ผู้ได้บังคับบัญชาาร่วมกันปฏิบัติงานให้เกิดผลดีและมีประสิทธิภาพ การเป็นผู้บริหารจึงจำเป็นต้องมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานด้วย

4.4 คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามหลักพุทธศาสนา

จากหมวดธรรมในพุทธศาสนามีมากมายที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นปัจจัยส่งเสริมความเป็นนักบริหารการศึกษาที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรมและมีประสิทธิภาพในการทำงาน ดังหมวดธรรมที่หยิบยกมากล่าว โดยสรุปของแต่ละหมวดธรรมดังนี้

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2535 : 27-64) ได้ให้รายละเอียดในแต่ละหมวดธรรมบางส่วน ดังต่อไปนี้

ธรรมคุ้มครองโลก 2 คือ ธรรมช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่เดือดร้อน และสับสนวุ่นวาย ประกอบด้วยธรรม 2 ข้อ คือ

1. หิริ ความละอายใจต่อการทำความชั่ว
2. โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว

ธรรมมีอุปการะมาก 2 คือ ธรรมที่เกื้อกูลในกิจ ประกอบด้วยธรรม 2 ข้อ คือ

1. สติ ความระลึกได้ ไม่เผลอ
2. สัมปชัญญะ ความรู้ชัด ตระหนักเข้าใจชัดตามความเป็นจริง

ธรรมที่ทำให้งาม 2 คือ คุณธรรมที่ส่งเสริมให้คนนำรึกันน่านับถือ ประกอบด้วยธรรม 2 ข้อ คือ

1. ขันติ ความอดทน เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวเพื่อบรรลุความดีงาม และความมุ่งมั่นอันเป็นธรรม
2. โสรัจจะ ความสงบเสงี่ยม อหิชาศัยงาม รักความประณีตเรียบร้อย

โยนิโสมนสิการ คือ การให้ความคิดถูกวิธี มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้น ถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ดูด้วยปัญญาคิดเป็นระเบียบให้เห็นปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

พรหมวิหารธรรมคือ หลักธรรมความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิประกอบด้วยธรรม 4 ข้อ

1. เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดีมีจิตใจอันแผ่ไมตรี
2. กรุณา หมายถึง ความสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์

3. มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข
 4. อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึงไม่เอนเอียงด้วยความรักและซัง พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม
- สัปปริสธรรม คือ ธรรมที่เป็นสมบัติของคนดี ซึ่งประกอบด้วยธรรม 7 ข้อ คือ
1. ทัมมัญญตา คือ รู้หลักการ หลักเกณฑ์แห่งเหตุผล
 2. อัถตัญญตา คือ รู้จักความมุ่งหมาย รู้จักผลที่จะเกิดขึ้น
 3. อัถตัญญตา คือ ความรู้จักตน รู้ว่าตนนั้นฐานะภาวะ เพศ กำลังความรู้ความสามารถ และคุณธรรมมีเท่าไร เป็นอย่างไร แล้วประพฤติกได้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป
 4. มัตตัญญตา คือ รู้จักประมาณ มีความพอดีในการบริโภคปัจจัยสี่
 5. กาลัญญตา คือ รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการที่ทำงาน
 6. ปริสัญญตา คือ ความรู้จักชุมชน รู้กิริยาที่จะประพฤติดต่อชุมชนนั้น ๆ
 7. บุคคลัญญตา คือ ความรู้จักบุคคลที่มีความแตกต่างแห่งบุคคลโดยอรรถาศัยความสามารถ และคุณธรรม และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี
- อิทธิบาท คือ หลักธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จในกิจใด ๆ มี 4 ประการ คือ
1. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะนำไปใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป
 2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทนเอาธุระไม่ทอดทิ้ง
 3. จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป
 4. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยังห้อยอนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง
- มรवासธรรม คือ หลักธรรมสำหรับการปกครองชีวิตของคนทั่วไป มี 4 ประการ คือ
1. สัจจะ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พுகจริง ทำจริง
 2. ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดคณินิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงคนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา
 3. ขันติ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งทนทานไม่หวั่นไหวมั่นในจุดหมาย ไม่ทอดทิ้ง

4. จาคะ ความเสียสละ สละกิเลส สละสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมทั้งรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว

สังกหัตถุธรรม คือ หลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี กลมเกลียวกัน มี 4 ประการ คือ

1. ทาน ให้ปัน คือ การให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละทรัพย์ตามสมควรรวมทั้งการให้วิชาความรู้และศิลปวิทยาการต่าง ๆ

2. ปิยวาจา พูดไพเราะ คือ เจรจกกันด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวานน่าฟัง มีการพูดให้กำลังใจ แสดงความเห็นอกเห็นใจ

3. อัคคจริยา ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ การช่วยเหลือคนอื่นทำกิจการงานต่าง ๆ ด้วยแรงกายหรือด้วยการช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมคุณธรรม

4. สمانัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลายเข้ากับคนได้ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมแก้ไขปัญหาไม่เอาเปรียบกัน

อคติ 4 หมายถึง ฐานะอันไม่พึงถึง ทางประหลูติที่ผิด ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียงอันประกอบด้วย 4 ประการ คือ

1. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ
2. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง
3. โมหาคติ ลำเอียงเพราะ หลง หลาดผิดเพราะเขลา
4. ภยากติ ลำเอียงเพราะกลัว

มงคล 38 คือ สิ่งที่ทำให้มีโชคดี ธรรมอันนำมาซึ่งความสุขความเจริญ เรียกเต็มว่า อุดมมงคล คือมงคลอันสูงสุด มีดังนี้

1. ไม่คบคนพาล
2. คบบัณฑิต
3. บูชาคนที่ควรบูชา
4. อยู่ในปฏิรูปเทศ คือ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี
5. การที่ได้ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน หรือทำความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น
6. ตั้งตนไว้ชอบ
7. การเล่าเรียนศึกษามาก หรือมีความรู้กว้างขวางหรือใส่ใจสดับตรับฟังกันกว่าหาความรู้อยู่เสมอ
8. มีศิลปวิทยา หรือได้ฝึกอบรมตนไว้ดี

9. มีระเบียบวินัย หรือได้ฝึกอบรมตนไว้ดี
10. มีวาจาสุภาษิต คือรู้จักพูดจาให้เป็นผลดี
11. บำรุงบิดามารดา
12. สงเคราะห์บุตร
13. สงเคราะห์บุตรและภรรยาสามี
14. ทำการงานไม่เอาถูล คือทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เอาธุระรู้จักกาลไม่คั่งค้าง

ข้อห้อย่อน

15. รู้จักให้เผื่อแผ่แบ่งปันและบริจาคสงเคราะห์และบำเพ็ญประโยชน์
16. ประพฤติธรรม หรือดำรงอยู่ในศีลธรรม
17. สงเคราะห์ญาติ
18. กระทำการงานที่ไม่มีโทษ กิจการงานที่ดี งานเป็นประโยชน์ไม่เสียหาย
19. เว้นจากความชั่ว
20. เว้นจากการดื่มน้ำเมา ยาประเภทเสพติดให้โทษทุกชนิด
21. ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย
22. มีความเคารพ หรือแสดงออกถึงความเป็นผู้รู้จักคุณค่าของบุคคลหรือสิ่งของหรือกิจการนั้น ๆ และรู้จักให้ความสำคัญ และความใส่ใจเอื้อเฟื้อ โดยเหมาะสม
23. มีความสุภาพอ่อนน้อมหรืออ่อนคน
24. มีความสันโดษ หรือเอิบอ้อมพึงพอใจในผลสำเร็จที่ได้สร้างขึ้น หรือในปัจจัยลาภที่แสวงหาได้ ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยทางชอบธรรม
25. มีความกตัญญู หรือ การรู้บุญคุณผู้อื่น
26. พึงธรรมตามกาล หรือหาโอกาสแสวงหาความรู้ในเรื่องที่แสดงหลักความจริง
27. มีความอดทน
28. เป็นผู้ว่าง่าย สอนง่าย
29. การเห็นท่านผู้สงบกิเลสหรือสมณะ
30. สนทนาธรรมตามกาล หรือหาโอกาสสนทนาถกเถียงเกี่ยวกับหลักความจริง หรือเพื่อแสดงหลักความจริง
31. มีความเพียรเผากิเลส คือ รู้จักบังคับควบคุมตนไม่ปรนเปรอตนตามใจอยาก
32. ประพฤติพรหมจรรย์ ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็รู้จักควบคุมตนในทางเพศหรือเสพเมถุนวิรัตติ

ตามควร

33. เห็นอริยสัจหรือเข้าใจความจริงของชีวิต

34. ทำพระนิพพานให้แจ้งหรือบรรลุนิพพาน คือรู้แจ้งเห็นจริง
35. จิตไม่หวั่นไหวไปตามโลกธรรมที่มาปะทะ
36. มีจิตไร้เศร้า
37. มีจิตปราศจากฐลี หรือไม่มีความเข้าใจ
38. มีจิตใจผ่องใส หรือมีจิตเกษม

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2543 : 250) กล่าวว่า ผู้ปกครองหรือผู้บริหารที่มีหน้าที่ในการ ปกครองหมู่คณะควรยึดมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม 10 ประการ คือ ทาน โภจมีจิตใจโอบอ้อมอารี ประรณาคือต่อผู้ได้บังคับบัญชาที่มีความเห็นอกเห็นใจให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ กำลังทรัพย์ เสียสละ คีต คือ รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยประพฤติปฏิบัติดีทั้งกาย วาจา เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ได้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน ประิจจาจะคือการบริจจาค เสียสละทุนทรัพย์ แรงกายและแรงใจเพื่อประโยชน์สุขและความเรียบร้อยแก่สังคมส่วนรวม อาชชวะ คือ ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต มีความจริงใจ มัททวะ คือ มีความอ่อนโยนทั้งภายในมีอัธยาศัยไมตรีที่ดี ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย กระจ้าง ถือตัว มีกิริยามารยาทสุภาพนุ่มนวล ตปะ คือ มีความเพียร ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ไม่ลุ่มหลงในอบายมุข อักโกธะ คือ ความไม่โกรธ ไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่น มีเมตตาธรรมเป็นที่ตั้ง อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เป็นทุกข์ เดือดร้อน ชันติ คือ มีความอดทนต่อความยากลำบากทั้งปวง อวิโรธนะ คือ ความไม่ประพฤติดิพลาตคลาดเคลื่อนจากทำนองคลองธรรม จากจารีตแบบแผน และจารีตประเพณีของสังคม

จากคุณธรรมดังกล่าวข้างต้น การที่ผู้บริหารจะบริหารงานให้เกิดผลดีได้นั้น จะต้องยึดหลักยึด ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ หลักยึดภายนอกอันได้แก่ กฎ ระเบียบ วินัย ข้อบังคับต่าง ๆ ตลอดจนการศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารรุ่นก่อนที่ประสบความสำเร็จในการเป็นนักบริหาร นักปกครองหรือผู้นำ ส่วนหลักยึดภายในได้แก่ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสังฆธรรมตลอดมา เป็นวิทยาศาสตร์ไม่ลำสมัยทนต่อการพิสูจน์ ทุกกาลทุกสมัย สามารถน้อมนำให้ผู้ประพฤติพันทุกซ์ ประสพสันติสุขตลอดมา ผู้บริหารไม่ว่าจะเก่งกาจขนาดไหน จะไม่สามารถบริหารงานได้ผลสำเร็จ อย่างยืนยาวและยั่งยืน หากเป็นผู้ขาดคุณธรรม

จึงสรุปได้ว่าคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร หมายถึง คุณงามความดีที่กระทำไปด้วยสำนึกในจิตใจโดยยึดถือจนเป็นความเคยชินอันเป็นคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่ดีงามเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามของตนเองผู้อื่นและสังคมตามหลักทศพิธราชธรรม คือ ทาน คีต ประิจจาจะ อาชชวะ มัททวะ ตปะ อักโกธะ อวิหิงสา ชันติ และอวิโรธนะ

4.5 วิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารจากแนวคิดของนักวิชาการ

จากข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาในหัวข้อธรรมที่ว่าด้วยทศพิธราชธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการปกครอง และยังสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวดที่ 1 มาตรา 6 กล่าวถึงในเรื่องการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรมมีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และยังสอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการศึกษาเพื่อประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานที่ 19 กล่าวว่า ผู้บริหารต้องมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี โดยมีตัวบ่งชี้ ดังนี้ คือ ผู้บริหารต้องอุทิศตนให้กับการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง ต้องมีความเมตตากรุณา มีความรับผิดชอบ ยุติธรรม ซื่อสัตย์ ต้องมีการครองตนที่ดี ไม่มีหนี้สินส่วนตัว เกี่ยวข้องกับอบายมุข สิ่งเสพติด และในมาตรฐานที่ 20 ยังได้ กล่าวว่า ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหารจัดการ โดยมีตัวบ่งชี้ดังนี้คือ ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง มีความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์และเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้องและมีความเป็นประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังมีหัวข้อกว้างขวาง ครอบคลุมคุณธรรมจริยธรรมที่นักวิชาการอื่น ๆ ได้กล่าวถึงไว้มากที่สุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้คือ

คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารที่สอดคล้องกับทศพิธราชธรรมจากแนวคิดและราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและงานวิจัยของนักวิชาการหลายท่านต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์และพิมพ์แจกข้าราชการเมื่อ พ.ศ. 2475 พระราชนิพนธ์ฉบับนี้ มีความสำคัญมากสำหรับนักบริหารเพราะหากผู้บริหารยึดถือและปฏิบัติตามแล้วจะนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่หน่วยงานอย่างแน่นอน โดยทรงให้หลักการไว้ 10 ประการ คือ

1. ความสามารถ
2. ความเพียร
3. ความมีไหวพริบ
4. ความรู้เท่าถึงการณ์
5. ความซื่อตรงต่อหน้าที่
6. ความซื่อตรงต่อคนทั่วไป
7. ความรู้นิสัยคน
8. ความรู้จักผ่อนผัน

9. ความรู้จักหลักฐานดี

10. ความจงรักภักดี

อนันต์ มาสวัสดิ์ (2518 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง คุณลักษณะของครูใหญ่ที่พึงปรารถนาตามทัศนะของครู โรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก พบว่า คุณลักษณะของครูใหญ่ที่พึงปรารถนาที่ครูส่วนใหญ่เห็นว่ามีความสำคัญอยู่ใน 10 อันดับแรก ได้แก่

1. ปกครอง บังคับบัญชา โดยยึดหลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีความรู้ความสามารถในการบริหารกิจการในโรงเรียน

2. มีความยุติธรรม

3. มีใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

4. มีใจคอหนักแน่น มีอารมณ์มั่นคง

5. ปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานด้วยความซื่อสัตย์

6. ปฏิบัติหน้าที่ตรงต่อเวลาอย่างสม่ำเสมอ และเสียสละเวลาให้แก่ทางราชการ

7. สนับสนุนและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐด้วยความบริสุทธิ์ใจ

8. หลีกเลียงอบายมุขทั้งปวง

9. รู้จักข่มใจตนเองให้มีความอดทน อดกลั้นที่จะไม่ประพฤติดิฉิฉิลธรรมด้วยเหตุผล

ทั้งปวง

เฉลิม รัชชนะกุล (2524 : 41) ได้ทำการวิจัย เรื่องลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ในทัศนะของผู้บริหาร และอาจารย์ในเขตการศึกษา 11 ปราบกฤษณ์ ดังนี้

1. ควรเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ เข้ากับชุมชนได้

2. ควรเป็นผู้มีความยุติธรรมแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา

3. ควรเป็นผู้มีคุณธรรมประจำใจ

4. ควรเป็นผู้ตัดสินใจได้รวดเร็ว ถูกต้อง แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีมีไหวพริบ

5. ควรเป็นผู้มีความรู้ดี

6. ควรเป็นผู้มีความประพฤติดี ประพฤติตนเป็นตัวอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้

7. ควรเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต

8. ควรเป็นผู้มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์

ส่วนตัว

9. ควรเป็นผู้ที่มีสุขภาพดี ทั้งร่างกายและจิตใจ

10. ควรเป็นผู้ที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 25) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารควรมีคุณธรรมไว้ในชุดฝึกรวมตนเอง เล่มที่ 13 ว่า

1. มีความเมตตากรุณาต่อผู้ร่วมงานและผู้อื่น
2. มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วมมากกว่าส่วนตน
3. ไม่เอารัดเอาเปรียบเพื่อนร่วมงาน
4. มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ
5. มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน
6. ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น
7. ซื่อสัตย์ต่อตนเองต่อหน่วยงานและผู้อื่น
8. มองโลกในแง่ดี มองทุกคนในแง่ดีในการทำงาน
9. ยึดคุณธรรมในการบริหารงาน

ประดม แสงสว่าง (2524 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยค้นหาลักษณะของนักบริหารการศึกษาไทย ที่พึงประสงค์อย่างยิ่ง โดยสรุปไว้เรียงตามลำดับความสำคัญอันดับแรก ดังนี้

1. กล้ายอมรับผิดเมื่อทราบ ว่า สิ่งที่ได้สิ่งทีกระทำไปนั้น ไม่ถูกต้อง
2. ไม่เป็นผู้ตอบรับแต่ความชอบแล้ว โยนความผิดให้ผู้อื่น
3. มีความสามารถและกล้าแสดงความคิดของตนเองต่อที่ประชุมหรือผู้อื่น
4. มีความคิดสุขุมรอบคอบในการตัดสินใจ
5. มีความลึกซึ้งกว้างขวาง มองการณ์ไกล
6. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
7. มีปฏิภาณไหวพริบ มีความจำสติปัญญาดี
8. มีความกระตือรือร้นในการทำงาน
9. ไม่รับสินบนหรืออาศัยอำนาจหน้าที่หาประโยชน์ส่วนตัว
10. ไม่หุบเขาเชื่อตามคำขู่แหย่ โดยไม่สอบสวนข้อเท็จจริง

สต็อกคิล (โศภณ ชินคำ, 2536 : 10 ; อ้างอิงจาก Stogdill, 1977. **Handbook of Leadership.** p. 15) สรุปผลการวิจัยหลายฉบับไว้ในเรื่อง คู่มือของผู้นำ การสำรวจทฤษฎีและการวิจัย ผลสรุปได้ดังนี้

1. รู้จักการเข้าสังคม
2. มีความคิดริเริ่ม
3. มีความเพียรพยายาม
4. รู้จักวิธีที่จะทำงานให้สำเร็จ

5. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
6. ตื่นตัวและหยั่งรู้ในสถานการณ์
7. มีความร่วมมือ
8. เป็นที่นิยมของปวงชน
9. มีความสามารถในการปรับตัว
10. มีความสามารถในการพูด

ชะลอ ใจชื่อ (2530 : 40-41) ได้เรียงลำดับคุณธรรมสำหรับผู้บริหาร ดังนี้

1. มีความซื่อสัตย์และวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ
2. มีการจูงใจให้ผู้ร่วมงานและผู้อื่นร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ
3. ไม่ทู่จริตต่อหน้าที่ราชการ
4. เอาใจใส่และให้คำปรึกษาแก่ผู้ได้บังคับบัญชาเป็นอย่างดี
5. ปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานด้วยความซื่อสัตย์
6. ปฏิบัติตนโดยยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ
7. ปฏิบัติหน้าที่ตรงต่อเวลาอย่างสม่ำเสมอ และเสียสละเวลาให้แก่ทางราชการ
8. สนับสนุนและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลด้วยความบริสุทธิ์ใจ
9. หลีกเลี่ยงขอบเขตที่ปวง
10. รู้จักข่มใจตนเองให้มีความอดทน อดกลั้นที่จะไม่ประพฤติดุศีลธรรมด้วยเหตุผล

ทั้งปวง

สแตกท์ และคณะ (Stadt and Others. 1973 : 45) ได้สรุปว่า ลักษณะของผู้บริหารที่ดี คือ

1. จะต้องคำนึงถึงมาตรฐานในการทำงาน
2. เป็นที่พึ่งของคนอื่นได้
3. มีความกล้า กล้าที่จะคิด กล้าที่จะเสี่ยง และกล้าที่จะทำ
4. มีความรับผิดชอบ
5. มีความสามารถที่จะแบ่งงานให้ผู้อื่นช่วยปฏิบัติ
6. มีวินัยในตนเอง
7. มีมโนภาพ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
8. มีความสามารถในการสื่อความคิด
9. มีร่างกายแข็งแรง และสุขภาพดี
10. มีสติปัญญา
11. มีความสามารถในการจัดรูปงาน

12. มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

ดอด (Doll, 1986 : 20) ได้สรุปวิเคราะห์งานวิจัยมากกว่า 100 เรื่อง ที่เกี่ยวกับลักษณะการเป็นผู้บริหารของผู้บริหารควรมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นคนที่มีลักษณะเอาใจเขามาใส่ใจเรา
2. มีความรู้สึกต่อความต้องการหรืออารมณ์ของสมาชิกในกลุ่มของผู้ได้บังคับบัญชา
3. มีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ
4. มีอารมณ์แจ่มใส ร่าเริง
5. ได้รับการยอมรับจากสมาชิกว่าเป็นสมาชิกของกลุ่ม
6. ควบคุมอารมณ์ได้
7. เป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี
8. สนใจและรู้บทบาทของการเป็นผู้บริหารเป็นอย่างดี
9. มีความรับผิดชอบสูง

ชาติรี ประทุมบาล (2530 : 15) วิจัยเรื่อง คุณธรรมสำหรับผู้บริหารตามความคิดเห็นของครูผู้สอนโรงเรียนประถมศึกษา เขตอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้บริหารที่ดีเรียงตามลำดับดังนี้

1. ปฏิบัติตนยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญ
2. รักษาชื่อเสียงของหมู่คณะและสถาบันที่ตนสังกัดอยู่
3. ไม่รับสินบนหรืออาศัยอำนาจหน้าที่เพื่อไต่หาประโยชน์ใส่ตน
4. ไม่ทุจริตต่อหน้าที่การงาน
5. ปฏิบัติตนต่อเพื่อนร่วมงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ
6. ไม่นำผลงานของผู้อื่นมาแอบอ้างเป็นผลงานของตน
7. ศรัทธาต่ออาชีพ
8. ปฏิบัติตามระเบียบที่ดีของทางราชการ
9. ยึดหลักพรหมวิหาร 4 ในการปฏิบัติงาน
10. มีความสุขุมรอบคอบในการตัดสินใจ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวข้างต้น สามารถวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารที่สอดคล้องกับหลักทศพิธราชธรรมตามพระราชดำริและแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านได้ ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 ตารางวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและผลงานการวิจัยของนักวิชาการ

รายการ	นักวิชาการ									หมายเหตุ	
	ร.6	ประณตแสงสว่าง	อัมรินทร์ มาสวัณดี	คอด	ส.เศศก์ และคณะ	ชะลอ ใจซื่อ	เฉลิม รัชประเสริฐ	ศปช.	ศศีกิตติ		ชาตรี ประทุม
1. ทาน การให้			✓			✓	✓	✓		✓	5
2. ศีล ความประพฤติดีงาม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	9
3. ปริงจาคะ การบริจาคน					✓	✓	✓	✓		✓	5
4. อาชชวะ ความซื่อสัตย์ สุจริต	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	8
5. มัททวะ ความอ่อนโยน			✓					✓			2
6. คปะ ความเพียร	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	9
7. อัถโกธะ ความไม่โกรธมีเหตุผล		✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓	7
8. อวิหิงสา การไม่เบียดเบียน		✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓	7
9. ชันติ ความอดทน			✓		✓	✓	✓		✓	✓	6
10. อวิโรธนะ ไม่กลาจากธรรม	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓	8

จากการที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร (หลักราชการ) ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและข้อมูลจากการวิจัยของนักวิชาการอื่น ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่าเนื้อหาสาระเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารทั้งหมดนั้นมีความสอดคล้องกับหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ อันมี ทาน การให้ ศีล ความประพฤติดีงาม ปริงจาคะ การบริจาคน อาชชวะ ความซื่อตรง มัททวะ ความอ่อนโยน คปะ ความเพียร อัถโกธะ ความไม่โกรธ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ชันติ ความอดทน และอวิโรธนะ ความไม่คลาดจากธรรม

5. คุณธรรมจริยธรรมของครู

5.1 พระบรมราชาบาทและพระราชดำริเกี่ยวกับครู

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ท่านได้ทรงตระหนักและมองเห็นความสำคัญของครูเป็นอย่างมาก พระองค์ท่านจึงได้พระราชทานพระบรมราชาบาทและพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับครูไว้ในโอกาสต่าง ๆ มากมาย เช่น พระราชทานพระบรมราชาบาทถึงการประพุดิตนของครูแก่คณะครู นักเรียน โรงเรียน วังไกลกังวลในวโรกาส

เข้าเฝ้าพระราชทานรางวัล วันที่ 7 มิถุนายน 2527 (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู. 2540 : 4-5) ดังนี้

...สำหรับครูนั้น ก็จะต้องทำตัวให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่เชื่อใจของนักเรียน เหมือนกับข้อแรก ต้องฝึกฝนตนเองให้แตกฉานและแม่นยำชำนาญทั้งในวิชาความรู้และวิธีสอนเพื่อสามารถสอนวิชาทั้งปวงได้โดยถูกต้อง กระจ่างชัดและครบถ้วนสมบูรณ์ อีกข้อหนึ่งต้องทำตัวให้ดีคือ ต้องมีและต้องแสดงความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความสุภาพ ความเข้มแข็ง และความอดทนให้ปรากฏชัดเจนเคยชินเป็นปกติวิสัย เด็ก ๆ จะได้เห็น ได้เข้าใจในคุณค่าของความรู้ในความคิดและในตัวครูอย่างซาบซึ้งและยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง ภารกิจของครู คือ การให้การศึกษาก็จะได้บรรลุความที่มุ่งหวังกันอยู่...

จากที่กล่าวมา ครูนอกจากจะมีหน้าที่ในการฝึกฝนตนเองในด้านวิชาการจนสามารถสอนได้อย่างดีแล้วครูจะต้องเป็นตัวอย่างในการประพฤติตนให้ดี รวมถึงการฝึกฝนจิตใจและกอบด้วยเมตตากรุณาซื่อสัตย์สุจริต มีความสุภาพอ่อนโยน ทั้งนี้เพื่อให้ศิษย์ได้เห็นเป็นตัวอย่าง การประพฤติตนให้ศิษย์เห็นเป็นตัวอย่างนี้เป็นสิ่งสำคัญ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษา จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วันที่ 8 กรกฎาคม 2524) ทรงตรัสว่า

...การที่จะต้องเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งในด้านวิชาการและความประพฤตินั้น ก็เพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดี หากครูทำตัวอย่างที่ดี สั่งสอนลูกศิษย์ให้มีความรู้ในทางวิชาการก็จะทำให้ศิษย์ มีอนาคต และถ้าครูสอนให้ศิษย์มีความประพฤติที่ดี มีความรู้ทางจิตใจเป็นคน ซื่อสัตย์สุจริตรู้จักเหตุผล ก็จะทำให้ศิษย์สามารถต่อสู้กับชีวิตในอนาคตได้ง่าย ดังนั้น ครูจึงต้องเป็นผู้ถ่ายทอดทั้งทางด้านวิชาการและด้านความประพฤติให้มีความเจริญความดีงามในตัวศิษย์ การทำหน้าที่ครูที่จะต้องทำแต่ความดีนี้...

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า ครูที่ทำแต่ความดี คือ ครูที่แท้ ดังที่มีพระราชดำรัสพระราชทานแก่ครูอาวุโสประจำปี 2522 (ในวันที่ 28 ตุลาคม 2523) ความว่า

...ครูที่แท่นั้น เป็นผู้ทำแต่ความดี คือ ต้องหมั่นขยันและอดสาหะพากเพียรต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ต้องหนักแน่นอดกลั้นและอดทน ต้องรักษาวินัย สำรวมระวังความ

ประพจน์ ปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดีงาม ต้องปลื้มปลื้มใจจากความ สะดวกสบายและความสนุกสนานรื่นเริงให้สมกับเกียรติภูมิของตน ต้องตั้งใจให้มั่นคง แน่วแน่ต้องซื่อสัตย์รักษาความจริงใจ ต้องเมตตาหวังดี ต้องวางใจเป็นกลางไม่ปล่อยไปตามอำนาจอคติ ต้องอบรมปัญญาให้เพิ่มพูนสมบูรณ์ขึ้น ทั้งทางด้านวิชาการและความ จลลารอบรู้ในเหตุและผล...

จะเห็นได้ว่าผู้จะเป็นครูที่แท้ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น จะต้องเป็นบุคคลที่มีความเป็นพิเศษ ต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง มีความเมตตาและเสียสละในการทำหน้าที่ครู ทั้งนี้ โดยไม่เลือกว่าเป็นครูชาติใด ภาษาใด ดังพระราชดำรัส (วันที่ 8 กรกฎาคม 2524) ที่ตรัสว่า ...ครูนั้นจะเป็นครูจีน ครูไทย ครูฝรั่ง ครูแขก ชาติใดก็ตาม ผู้ที่เป็นครูนั้นจะต้องมีจิตใจ ที่สูง ถ้าครูมีจิตใจสูงก็จะทำงานของตัวด้วยความสำเร็จ จะเป็นที่น่าถือของลูกศิษย์และเป็นที่เคารพ ของผู้ที่เป็นประชาชนทั่ว ๆ ไป...

หน้าที่และการประพจน์ปฏิบัติตนของครูตามแนวพระราชดำริที่กล่าวมาแล้วนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ความหมายของ “ความเป็นครู” ไว้ในพระบรมราโชวาทที่ พระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (25 ตุลาคม 2522) ความว่า

...ความเป็นครู หมายถึง การมีความรู้ดีประกอบด้วยหลักวิชาที่ถูกต้องแน่นแฟ้นและ แข็งแรงแก่ใจ รวมทั้งคุณความดีและความเอื้ออารี ประารถนที่ที่จะถ่ายทอดเพื่อแก่ผู้อื่น ได้มีความรู้มีความสามารถเข้าใจที่ดีด้วยความเข้มแข็งแน่วแน่ชัดในใจยอมทำให้สามารถส่ง แสดงความรู้ออกมาให้เข้าใจตามโดยง่ายทั้งในการปฏิบัติงาน ก็ยอมทำให้ผู้ร่วมงานได้ เข้าใจโดยเข้มแข็ง ส่วนหวังดีโดยบริสุทธิ์ใจนั้น จะน้อมนำให้เกิดศรัทธาแก่ใจพร้อม ที่จะรับความรู้ด้วยความเบิกบาน พร้อมทั้งจะร่วมงานกับผู้ที่มิคุ้นเคยของครูโดยเต็มใจ และมั่นใจ ดังนี้ ก็จะทำให้กิจการใด ๆ ที่กระทำอยู่ดำเนินไปโดยสะดวกราบรื่นและสำเร็จ ประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสมบูรณ์...

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่ได้อันเชิญมานี้แสดงให้เห็นว่า พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าพระทัยถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่มุ่งใช้ในการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ และทรงเข้าพระทัยและห่วงใยผู้เป็นครู ครูทุกคนจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญของ อาชีพตนเอง ต้องมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีและถูกต้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

5.2 เกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ครู)

มาตรฐานที่ 21 กล่าวว่า ครูมีวิญญาณความเป็นครู มีคุณธรรมจริยธรรม โดยกำหนดตัวบ่งชี้ไว้อย่างชัดเจน คือ

1. ครูมีความเอื้ออาทรเข้าใจ และเอาใจใส่ผู้เรียนทุกคนอย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียมกัน
2. ครูมีมนุษยสัมพันธ์ ควบคุมอารมณ์ได้ และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
3. ครูมีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา อุทิศตนให้กับการพัฒนาผู้เรียน
4. ครูวางตนเหมาะสม เป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องความประพฤติบุคลิกภาพ
5. ครูมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู

จากเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานของครูสรุปได้ว่า ครูต้องมีจิตวิญญาณของความเป็นครู มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีและเหมาะสมกับสถานภาพของความเป็นครู

5.3 จรรยาบรรณครู

นอกจากนี้ทางสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา ได้กำหนดจรรยาบรรณครู พ.ศ. 2539 (2541 : รองปก) ไว้ 9 ข้อด้วยกัน คือ

1. ครูต้องรักและเมตตาศิษย์โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริมให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า
2. ครูต้องอบรม สั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะและนิสัย ที่ถูกต้องดีงามให้เกิดแก่ศิษย์ อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
3. ครูต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
4. ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ
5. ครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้างจากศิษย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติ และไม่ใช้ให้ศิษย์กระทำการใด ๆ อันเป็นการหาผลประโยชน์ให้แก่ตนโดยมิชอบ
6. ครูย่อมพัฒนาตนเองทั้งทางด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง อยู่เสมอ
7. ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครูและเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์กรวิชาชีพครู
8. ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์
9. ครูพึงประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ และพัฒนาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย

พร้อมกันนี้ทางสำนักงานเลขาธิการคุรุสภายังได้ตั้งเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู พ.ศ. 2537 (2541 : 25) ไว้อีก 11 มาตรฐานดังนี้ คือ

- มาตรฐานที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 2 ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 3 มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ
- มาตรฐานที่ 4 พัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
- มาตรฐานที่ 5 พัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 6 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 7 รายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ
- มาตรฐานที่ 8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 9 ร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์
- มาตรฐานที่ 10 ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน
- มาตรฐานที่ 11 แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา

จากจรรยาบรรณของครูสรุปได้ว่า ครูต้องมีความเมตตากรุณาปรารถนาดีต่อผู้อื่นมีความรักและศรัทธาในอาชีพของตน ฝักใฝ่ในการศึกษาพัฒนาตนเองอยู่เสมอและประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

5.4 คุณธรรมจริยธรรมของครูตามหลักพุทธศาสนา

นอกจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เกณฑ์มาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จรรยาบรรณของครู พ.ศ. 2539 เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู พ.ศ. 2537 กระแสพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ยังมีหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาที่กล่าวถึง คุณลักษณะของครูปรากฏตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ทรงสอน พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ประยุตโต) (2528 : 112-118) ผู้ที่จะทำหน้าที่สั่งสอนให้การศึกษาแก่ผู้อื่นโดยเฉพาะบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ครูอาจารย์จะต้องประกอบด้วย คุณสมบัติและประพฤติตามหลักธรรม ดังนี้

ทิส 6 คือ หลักธรรมสำหรับปฏิบัติต่อบุคคลประเภทต่าง ๆ ในที่นี้ขอกกล่าวเฉพาะหลักธรรมของครูในทิสเบื้องต้น คือ ทักขณทิส หรือทิสได้ ได้แก่ ครูอาจารย์ เพราะเป็นทักษิณบุคคลแก่การบูชาคุณ ผู้เป็นครูจึงควรมีลักษณะดังนี้

1. ฝึกฝนแนะนำให้เด็กเป็นคนดี
2. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
3. สอนศิลปวิทยาให้ศิษย์สิ้นเชิง
4. ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ

5. สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิส (สอนฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัวรักษาตนในอันที่จะดำเนินชีวิตต่อไปด้วยดี)

นาถกรณธรรม 10 คือ คุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้ ซึ่งประกอบด้วยธรรม 10 ข้อ คือ

1. สีล คือ มีความประพฤติดีงามสูงจรด รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพบริสุทธิ์
2. พหุสังจะ คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
3. กัลยาณมิตรตตา คือ ความมีกัลยาณมิตร การคบคนดี ได้ที่ปรึกษาและผู้แนะนำ

สั่งสอนที่ดี

4. โสวจิตตสา คือ ความเป็นผู้ว่าง่าย สอนง่าย รับฟังเหตุผล
5. กิงกรณิเยสุ ทักขตา คือ ความเอาใจใส่ชวนช่วยในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะรู้จักพิจารณาได้ตรง สามารถจัดทำให้สำเร็จเรียบร้อย

6. รัมมกามา คือ ความเป็นผู้ไต่ตรง คือ รักธรรมใฝ่ความรู้ ใฝ่ความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสนทนา

7. วิริยารัมภะ คือ ความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดี มีใจแก่กล้ากล้า บากบั่น ก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ

8. สันตุฎฐิ คือ ความสันโดษ คือ ยินดี มีความสุข ความพอใจด้วยปัจจัยสี่ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน

9. สติ คือ ความมีสติ รู้จักกำหนดจรรโลงสิ่งที่ทำคำที่พูดไว้ได้ไม่ประมาท

10. ปัญญา คือ ความมีปัญญา หยั่งรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณาเข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

ผละ 4 คือ ธรรมที่ทำให้เกิดความมั่นใจในตนเอง จนไม่หวาดหวั่นต่อสถานการณ์ใด ๆ มี 4 ประการ คือ

1. ปัญญาผละ กำล้างปัญญา คือ การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ จนถูกต้องชัดเจน มีปัญญาเข้าใจเหตุผลและสภาพความเป็นจริงในสังคม

2. วิริยผละ กำล้างความเพียร คือการมีความมานะพยายามปฏิบัติกิจการงานในหน้าที่ของตนอยู่ตลอดเวลา ไม่ทอดทิ้งหรือละทิ้งงาน

3. อนวัชชผละ กำล้างสูงจรด คือ การมีความบริสุทธิ์ ประพฤติปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยใจซื่อมือสะอาดจนใคร ๆ ไม่สามารถตำหนิได้

4. สังคหผละ กำล้างการสงเคราะห์ คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น เช่น นักเรียน เพื่อนครูอาจารย์และประชาชนทั่วไป

จักร 4 คือ หลักธรรมที่จะนำชีวิตไปสู่ความเจริญ รุ่งเรือง 4 ประการ คือ

1. ปฏิรูปทศวาสะ เลือกลงถิ่นที่เหมาะสม คือ การเลือกถิ่นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับชีวิตแวดล้อมด้วยสิ่งที่ดีมีความเจริญ

2. สัปปริสุปัสสยะ คบคนดี คือ การรู้จักคบคนที่เป็นบัณฑิต ผู้ทรงคุณวุฒิเพราะจะช่วยเกื้อกูลความเจริญงอกงามให้

3. อตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนให้ถูก คือ การรู้จักตั้งเป้าหมายของชีวิตให้แน่ชัดถูกต้องไม่เป็นคนไขว่คว้าหาหมายแห่งชีวิต

4. ปุพเพกตบุญญตา มีดีเป็นทุนไว้ คือ การเป็นคนมีทุนเดิมดี เช่น สติปัญญา สุขภาพ ร่างกาย สมบูรณ์ดี เป็นต้น และการรู้จักปรับปรุงตนเองให้พร้อมที่จะทำงานให้สำเร็จอยู่เสมอ

วุทธิธรรม 4 คือ หลักธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติตามไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ซึ่งมี 4 ประการ คือ

1. สัปปริสสังเสวะ คบคนดี คือ การรู้จักคบคนดีมีความรู้และประพฤติชอบด้วย กาย วาจาใจ มีปัญญา

2. สัทธัมมัสสวนะ ฟัง ดู คำสอน คือ การเอาใจใส่สดับตรับฟัง แสวงหาความรู้ ความจริง ทั้งจากตัวบุคคลโดยตรง จากตำราหรือจากสิ่งสื่อมวลชนต่าง ๆ

3. โยนิโสมนสิการ คิดให้แยบคาย คือ เมื่อได้ยินได้ฟังอะไรมาแล้ว ต้องพิจารณาแยกแยะ สืบสาวให้เห็นเหตุผลว่า นั่นคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น มีคุณมีโทษอย่างไร

4. ธัมมานุวัตรปฏิบัติ ปฏิบัติให้ถูกต้อง คือ การนำความรู้ที่ได้รับนั้นไปปฏิบัติอย่างมีจุดหมายปลายทาง ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ให้ข้อปลื้มข่อยรอง ๆ สอดคล้องกับหลักใหญ่

เว้นจากอบายมุข 6 คือ ทางแห่งความเสื่อมหรือทางแห่งความหายนะ 6 ประการ คือ

1. คึมน้ำเมา
2. เทียวกลางคืน
3. เทียวคูการเล่น
4. เล่นการพนัน
5. คบคนชั่วเป็นมิตร
6. เกียจคร้านการทำงาน

เว้นจากอบายมุข 4 คือ ทางแห่งความเสื่อมหรือทางแห่งความหายนะ 4 ประการ คือ

1. เป็นนักเลงหญิง

2. เป็นนักเลงสุราหรือนักดื่ม
3. เป็นนักเลงพนัน
4. การคบคนชั่วเป็นมิตร

มรรค 8 หมายถึง ทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิต และปัญหาสังคม หรือเป็นทางปฏิบัติสายกลาง 8 ประการ คือ

1. สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ เช่น เห็นว่าทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่วเป็นต้น
2. สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ เช่น การดำริออกจากกาม ไม่มีมัวเมาในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส
3. สัมมาวาจา คือ การเจรจาชอบ เช่น เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียดพูดคำหยาบและ พูดเพื่อแฉอ
4. สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำชอบ เช่น เป็นการทำงานที่ปราศจากโทษทั้งปวง เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤติดิถีประเวณี เป็นต้น
5. สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีวิตชอบ ไม่ทำมาหากินในทางที่ผิดศีลธรรม และ ผิดกฎหมาย
6. สัมมาวายามะ คือ ความเพียรพยายามชอบ เป็นการเพียรพยายามมิให้ความชั่วเกิด เพียรละความชั่ว เพียรทำความดี และเพียรรักษาความดี
7. สัมมาสติ คือ ความระลึกรู้ชอบเป็นการระลึกรู้ในสิ่งที่ตนเป็นบุญเป็นกุศลต่าง ๆ
8. สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจชอบ เป็นความตั้งใจให้มีอารมณ์สงบระงับ โกรธ หลง

มรรคทั้ง 8 ประการนี้ จัดเข้าเป็น ไตรสิกขา คือ สติ สมาธิและปัญญา ได้ดังนี้

สติ ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ

สมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ

ปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ

เบญจศีล คือ ความประพฤติดีทางกายวาจา ควบคุมให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ระเบียบร้อยเป็น การรักษาปกติมารยาทตามระเบียบวินัยที่สะอาดปราศจากโทษโดยเว้นจากข้อห้าม ศีลสำหรับ ทุกคน คือ ศีล 5

1. ปาณาติปาตา เวรมณี (เจตนาคือการเว้นจากการฆ่าชีวิต)
2. อทินนาทานา เวรมณี (เจตนาคือการเว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้)
3. กามสุมิจฺจจารา เวรมณี (เจตนาคือการเว้นจากการประพฤติดิถีในกาม)
4. มุสาวาทา เวรมณี (เจตนาคือการเว้นจากการพูดเท็จ)

5. สุราเมรัยฆษาปมาทัญญา เวรมณี (เจตนาคือการเว้นจากการดื่มสุราเมรัยอันเป็นที่
ตั้งแห่งความประมาท)

เบญจธรรม คือ ธรรมอันดีงาม 5 ประการ คู่กับเบญจศีลเป็นธรรมที่เกื้อหนุนแก่การรักษาศีล
ผู้รักษาศีลควรมีไว้ประจำใจ คือ

1. เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสาร
คิดช่วยให้พ้นทุกข์
2. สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต
3. กามสังวร ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่หลงไหล
ในรูป รส กลิ่น เสียงและสัมผัส
4. สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง
5. สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักขังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า
สิ่งใดควรทำไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท

พุทธโอวาท 3 คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักใหญ่หรือเป็นหัวใจของพระพุทธ
ศาสนา 3 ประการ คือ

1. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง
2. การกระทำแต่ความดี
3. การทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์

เวสาร์ชชกรณธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เกิดความกล้าหาญในสังคม กล้าพูดกล้าทำในสิ่งที่
ถูกที่ควร มี 5 ประการ

1. ศรัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ คือ เชื่อในสิ่งที่มีเหตุผล ไม่เชื่อมงาย
2. ศีล การรักษากายวาจาใจเรียบร้อย คือ การรักษากายวาจาให้ปกติไม่แสดงอาการ
ประห่าหรือตัวสั้นงันงก พุคจาตะกุกตะกักสับสน
3. พาหุสังจะ ศึกษามาก คือ การเรียนมาก รู้มาก มีประสบการณ์มาก รู้อะไรต่าง ๆ มา
อย่างคิแล้ว มาเข้าสังคมจึงมีความกล้าหาญ คล่องแคล่ว
4. วิริยารัมกะ ปรารถนาความเพียร คือ คนที่มีความเพียรพยายามย่อมมีความกล้าเพราะ
มีความเพียรเป็นกำลังใจ
5. ปัญญา รอบรู้ ผู้รู้อะไรมามาก รู้ดีรู้ชั่ว รู้เหตุรู้ผล ย่อมมีความกล้าหาญในสังคม
ปราศจากนิวรณ 5 นิวรณ คือ เครื่องกีดกันความดีความเจริญ การปราศจากนิวรณได้ จะ
ทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรือง นิวรณดังกล่าวมี 5 ประการ คือ

1. กามฉันทะ พอใจรักใคร่ในกาม คือ การพอใจรักใคร่ หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส
2. พยาบาท คิดปองร้าย คือ การมีจิตใจอาฆาตแค้นผู้อื่นด้วยความเกลียดชังทำให้จิตใจขุ่นมัว
3. ถีนมิตะ ความท้อแท้วังเหงา คือ การมีใจหดหู่ ท้อแท้ ท้อถอยไม่เบิกบาน ความวังเหงาหาवनอน มีนซึม
4. อุทธัจจกุกกุจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ คือ การมีใจไม่มั่นคง ฟุ้งซ่าน เหม่อลอย หงุดหงิด
5. วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย คือ การตัดสินใจไม่ได้ ความแยกเป็นสองฝ่ายเอาอะไรแน่นอนไม่ได้

พลธรรม 5 คือ คำดังภายในฝ่ายบุคคล มีไว้สำหรับป้องกันต่อต้านฝ่ายอกุศลมี 5 ประการ คือ

1. สัทธาผละ พลังศรัทธา คือ การมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยเหตุผล เชื่อว่าทำดีแล้วต้องได้ดี
2. วิริยผละ พลังความเพียร คือ การเพียรพยายามในทางที่ชอบ เพียรละความชั่ว เพียรทำความดีและเพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้ว
3. สติผละ พลังสติ คือ การระลึกได้ในการกระทำ การพูด การคิดมีความรอบคอบอยู่เสมอ
4. สมาธิผละ พลังสมาธิ คือ การมีใจมั่นคงในการทำ ความดี ไม่ใจอ่อนหรือรวนเร เมื่อถูกสิ่งเข้าชวน
5. ปัญญาผละ พลังปัญญา คือ การรู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว จริงไม่จริง รู้เหตุผล
ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบันหรือหลักธรรมที่อำนวยความสะดวกสุขขั้นคั้น 4 ประการ คือ
 1. อุภูฐานสัมปนา คือ เป็นผู้มี ความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานที่สุจริต
 2. อารักขสัมปทา คือ การคุ้มครองรักษา โภคทรัพย์และผลงานอันตนเองได้ทำไว้โดยความขยันหมั่นเพียรและความชอบธรรม
 3. กัลยาณมิตตตา คือ การคบคนดี รู้จักเลือกคบหาสมาคมกับบุคคลที่มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ
 4. สมชีวิตา คือ การมีชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยจนเกินไป หากมีเหลือต้องเก็บออมไว้

อริยทรัพย์ 7 คือ ทรัพย์อันประเสริฐ หรือ คุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ 7 ประการ คือ

1. ศรัทธา คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจหลักที่ถือ และในความคิดที่ทำ
2. ศีล คือ การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องสิ่งงาม
3. หิริ คือ ความอายต่อบาปและความชั่วทั้งปวง
4. โอตตัปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาปและความชั่วทั้งปวง
5. พากุสัจจะ คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก
6. จาคะ คือ ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
7. ปัญญา คือ ความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด ประโยชน์มิใช่

ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ

ส่วนคุณสมบัติพิเศษจำเพาะสำหรับบทบาทของครูที่ต้องทำหน้าที่สั่งสอน แนะนำ ให้ ความรู้ในการปฏิบัติตนจะต้องมีคุณสมบัติและประพฤติตามหลัก กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) (2534 : 61-62) ดังนี้

1. ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความสนิทสนมเป็นกันเองกับลูกศิษย์เพื่อให้เกิดเป็น แรงใจแก่ผู้เรียน ในการเข้าไปปรึกษาได้ถามในสิ่งที่ผู้เรียนไม่เข้าใจ หรือเกิดความสงสัยในวิชา นั้น ๆ
2. ครู น่าเคารพ คือ เป็นผู้ที่มีความประพฤติดี ตั้งตนให้สมควรแก่ฐานะ ความเป็นครู ทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และรู้สึกว่ามีความปลอดภัยเมื่ออยู่ใกล้ เช่น เป็นคนมี เหตุผล ไม่ใจร้อน ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ เป็นคนหนักแน่นเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายในทุกกรณี
3. ภาวนิโย น่าเจริญใจ คือเป็นผู้ที่มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริงและเป็นผู้ที่ ผิดคนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ทำตัวให้เป็นที่น่ายกย่อง สมควรที่ศิษย์จะถือเป็นเยี่ยงอย่างได้ ทำให้ ศิษย์สามารถเอ่ยอ้างและรำลึกถึงคุณความดีนั้นด้วย ความซาบซึ้งใจ มั่นใจและเกิดความภาคภูมิใจที่ ตนได้มาเป็นศิษย์
4. วัตตางะ รู้จักพูดให้ได้ผล คือ รู้จักอธิบาย ชี้แจงให้ศิษย์เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ยัง ไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง รู้ว่าเมื่อไรควรจะพูดอะไร และคอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน พร้อมทั้งเป็นที่ ปรึกษาที่ดีของศิษย์อยู่เสมอ
5. วณิกขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ คือ เป็นผู้ที่พร้อมจะรับฟังคำปรึกษา การซักถามแม้จะเป็น เรื่องจุกจิกเล็ก ๆ น้อย ตลอดจนจนคำกล่าวล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ จากผู้อื่น อุดหนุนฟังได้ ไม่แสดงอาการเบื่อหน่ายและเสียอารมณ์กับสิ่งเหล่านั้นพร้อมที่จะแก้ไขตนเอง
6. คัมภีรญจะ ละเอียด กัดดา แดงเรื่องล้าลึกได้ คือ สามารถอธิบาย ชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ ยุ่งยากและลึกซึ้งให้ผู้อื่นเข้าใจได้ และสอนให้ศิษย์ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป

7. โน จัญฐานะ นิโยชเช ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่ชักจูงศิษย์ให้ไปสู่ในทางเสื่อมเสียหาขหรือเหลวไหล ไม่สมควร

ส่วนพระครูสถาพรพุทธมนต์ (2509 : 108) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครูไว้ในหนังสือหน้าที่ของคนว่าครูต้องมีหน้าที่ ดังนี้

1. ตั้งจิตประกอบด้วยพรหมวิหารสี่
2. สอนดีและคุ้มครองดี
3. ฉลาดในการชี้แจงแสดงเหตุผล
4. หักให้ศิษย์มีนิสัยรักงาน
5. ตั้งใจวิจารณ์เหตุผลที่ปรากฏเฉพาะหน้า
6. ต้องอบรมจิตใจมีกำลังจริง

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมของครูตามหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2539 : 228) มีดังนี้ คือ

1. ทาน การให้ คือ สละทรัพย์สินของบำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือปรารถนาดีต่อผู้ร่วมงาน
2. สีล ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวาจา ประกอบแต่การสุจริต
3. ปริงจาคะ การบริจาคน คือ เสียสละความสุขกายสุขใจเพื่อการปฏิบัติงานให้

ประสบผลสำเร็จ

4. อาชชวะ ความซื่อตรง คือ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรง สุจริต มีความจริงใจ
5. มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัยไมตรีเยื่อใยหยวนคายกระด้างถือตนมีความ

สง่างาม

6. ตปะ ความเพียร คือ แสวงหาเลิศล้ำหาให้มีมาครอบงำจิตใจ สามารถระงับยับยั้งใจได้
7. อักโกธะ ความไม่โกรธ คือ การรู้จักเหตุผล ไม่โกรธเกรี้ยวกราด
8. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ ไม่หลงระเริงในอำนาจ
9. ชันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ไม่ทอดทิ้ง ทั้งกำลังกายและกำลังใจ
10. อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรมดา คือ ประพฤติปฏิบัติและปกครองด้วยธรรม

สรุปได้ว่าคุณธรรมจริยธรรมของครู หมายถึง คุณงามความดีที่มีอยู่ในจิตใจของบุคคล และแสดงออกทางความประพฤติที่ดีงามต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม ตามหลักทศพิธราชธรรม คือ ทาน สีล ปริงจาคะ อาชชวะ มัททวะ ตปะ อักโกธะ อวิหิงสา ชันติ และอวิโรธนะ

5.5 วิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของครูจากแนวคิดของนักวิชาการ

จากข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของครูที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าคุณธรรมจริยธรรมของครูสอดคล้องตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในหัวข้อทศพิธ

ราชธรรมถือว่าเป็นหัวใจ สำคัญในการปกครองและยังสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 7 มาตรา 52 กล่าวว่าให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิต การพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการ เป็นวิชาชีพชั้นสูงและยังสอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการศึกษาเพื่อ การประเมิน คุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานที่ 21 กล่าวว่า ครูต้องมีวิถุญาณความเป็นครู มีคุณธรรมจริยธรรมมีตัวบ่งชี้ที่ชัดเจน คือ ครูต้องมีความเอื้ออาทรเข้าใจและเอาใจใส่ผู้เรียนทุกคน อย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียมกันมีมนุษยสัมพันธ์ ควบคุมอารมณ์ได้และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา อุทิศตนให้กับการพัฒนาผู้เรียน วางตนเหมาะสม เป็น แบบอย่างที่ดีในเรื่องความประพฤติบุคลิกภาพ และมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู ซึ่งสอดคล้องกับ จรรยาบรรณของครู พระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสที่เกี่ยวกับครู นอกจากนี้ยังมีหัวข้อ กว้างขวาง ครอบคลุมคุณธรรมจริยธรรมของครูที่นักวิชาการท่านอื่น ๆ ได้กล่าวถึงได้มากที่สุด ดัง ตัวอย่างต่อไปนี้คือ

คุณธรรมจริยธรรมของครูที่สอดคล้องกับทศพิธราชธรรมจากแนวคิดและงานวิจัยของ นักวิชาการหลายท่านต่อไปนี้คือ

ยนต์ ชุ่มจิต (2526 : 52) กล่าวว่า ครูมีคุณธรรมที่จำเป็นสรุปได้ดังนี้

1. ความมีระเบียบวินัย
2. ความยุติธรรม
3. ความซื่อสัตย์สุจริต
4. ความขยัน ประหยัด
5. ความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม
6. การหมั่นศึกษาหาความรู้
7. มีความยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
8. ภาควุมใจในศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรของชาติ
9. รู้จักบำรุงสุขภาพและใจให้แข็งแรง
10. มีเมตตา กรุณา เสียสละ
11. มีความกตัญญูกตเวที
12. มีความกล้าหาญและสามัคคี
13. มีอุดมการณ์แห่งชีวิตในวิชาชีพ

อุดม ตัวเตจ (2536 : 50) มีความเห็นว่าครูดีควรมีลักษณะดังนี้

1. มีความรู้ดี ทั้งหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เป็นนิจ

2. มีบุคลิกดี ตามค่านิยมของสังคมครู
3. มีศรัทธาในอาชีพ ครู มิใช่เป็นครูเพราะคดงาน
4. มีความสามารถในการสอน
5. มีคุณธรรมจริยธรรมสูง
6. เป็นผู้ทนไม่ได้ที่จะเห็นศิษย์เป็นคนเลว
7. ปกครอง อบรมศิษย์ให้เป็นคนดี

เฉลียว บุรีภักดีและคณะ (2520 : 379) ได้ทำการวิจัยลักษณะครูดี มีลักษณะดังนี้

1. ประพฤติตนเรียบร้อย	14. มีมนุษยสัมพันธ์ดี
2. มีความรู้ดีตามหลักสูตรที่สอน	15. รักและศรัทธาในอาชีพครู
3. มีบุคลิกภาพดี	16. เมตตากรุณาต่อเด็ก
4. แต่งกายสุภาพ สะอาดเหมาะสม	17. เข้าใจและพยายามเข้าใจปัญหาเด็ก
5. ตั้งใจสอน รักการสอน	18. เป็นกันเองกับเด็กเข้ากับเด็กได้
6. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง	19. ร่าเริง แจ่มใส ไม่บูดบึ้ง
7. ตรงต่อเวลา	20. เป็นตัวอย่างแก่เด็ก
8. มีความยุติธรรม	21. มีความรู้รอบตัวกว้างขวาง
9. รับผิดชอบงาน	22. คำนคว้าเพิ่มเติมอยู่เสมอ
10. หมั่นหาความรู้	23. เตรียมการสอนและบันทึกการสอน
11. สุขภาพดี	24. ซื่อสัตย์
12. มีวิธีสอนแปลกที่ดี	25. เสียสละ
13. พูดยาสุขภาพอ่อนน้อม	

สาโรช บัวศรี. (2521 : 9-10) กล่าวถึงลักษณะครูดีไว้ดังนี้

1. สามารถทำการสอน ได้เป็นอย่างดี
2. สามารถอบรม แนะนำ และปกครองได้อย่างดี
3. สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ได้เป็นอย่างดี
4. สามารถสร้างสัมพันธ์ภาพอันดี และร่วมมือกับชุมชน ได้เป็นอย่างดี
5. สามารถเป็นครูชั้นอาชีพ

ลัทธิต ษปัญญา (2533 : 22-23) กล่าวว่าคุณลักษณะด้านคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับครู

ประกอบด้วย

1. มีศีลธรรม
2. มีความยุติธรรม

12. มีความซื่อสัตย์สุจริต
13. มีพรหมวิหาร 4
14. มีความพึงพอใจในการทำงาน
15. มีน้ำใจ
16. มีความเสียสละ
17. มีการกระทำอันเป็นที่พึงของคนอื่นได้
18. มีพฤติกรรมที่เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้เยาว์ในทุกด้าน
19. มีการถือประโยชน์ของส่วนร่วมเป็นหลัก

พระเทพเวที (2535 : 282-283) ครูควร มีธรรมอันเหมาะสมกับอาชีพของตน คือ

นาถกรณธรรม ธรรมอันเป็นที่พึงได้ 10 ประการ

1. ศีล ความประพฤติดีงามสุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพะบริสุทธิ์
 2. พหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง
 3. กัลยาณมิตรตदा ความมีกัลยาณมิตร การคบคนดี ได้ที่ปรึกษาและผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี
 4. โสวัจตสตา ความเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย รับฟังเหตุผล
 5. กิงกรณียะสุ ทักขตา ความเอาใจใส่ช่วยขวยขวยในกิจใหญ่่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำสำเร็จเรียบร้อย
 6. ชัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ใฝ่ความรู้จริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสนทนา ชอบศึกษาขินดีปรีดาในหลักธรรมหลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป
 7. วิริยารัมภะ ความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดี มีใจแกล้วกล้าบากบั่น ก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ
 8. สันคฺฉฐี ความสันโดษ คือ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัยที่หามาได้ความพอกเพียรอันชอบธรรมของตน
 9. สติ ความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดไว้ได้ ไม่มีความประมาท
 10. ปัญญา ความมีปัญญายังรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง
- พุนสุข สังขรฺุง (2520 : 109) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ลักษณะครูที่เหมาะสมกับท้องถิ่นในจังหวัดพิจญโลกและสุโขทัย ในด้านคุณธรรมผลการวิจัยพบว่า
1. ครูควรเป็นผู้มีความรับผิดชอบในหน้าที่อย่างสูง
 2. ตั้งใจทำงานและอบรมสั่งสอนนักเรียนอย่างเต็มที่

3. มีความรักและเมตตาแก่นักเรียน
4. หมั่นคอยติดตามข่าวคราวของนักเรียนอยู่เสมอ
5. มีความรักศักดิ์ศรีของตนเองอยู่เสมอ
6. ไม่นิยมชมชอบอวดบอขายมุขทั้งปวง เพราะจะทำให้ผู้พบเห็นและประชาชนเสื่อมศรัทธา และคุณธรรมที่จำเป็นคือ

1. การเป็นคนตรงต่อเวลา
2. การเป็นคนเสียสละเพื่อประโยชน์ของสังคม
3. การเป็นคนมีความยุติธรรม
4. เป็นคนมีเหตุผล

น้อมจิตต์ ชูสุวรรณ (2522 : 64-67) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ เรื่อง คุณธรรมนิยมของครูสังคมศึกษา เพื่อศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมนิยมของครูสังคมศึกษา ในทัศนะของนักศึกษาและบุคคลทั่วไป ในหมวด คือ จริยธรรมคุณธรรมของครู ทัศนคติที่ดีต่อการเป็นครู และหมวดน้ำใจของครู จริยธรรมและคุณธรรมที่จำเป็นที่สุดคือ

1. การตรงต่อเวลา
2. ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของคน
3. ความยุติธรรม
4. การแสวงหาความรู้ใ้ตนเองอยู่เสมอ
5. การยินดีให้ความรู้แก่ผู้อื่น
6. ปราศรณาต่อศิษย์โดยไม่มีอคติใด ๆ

พระราชวรานูณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2519 : 70-71) ได้เรียบเรียงไว้ว่า ข้าราชการพึงประกอบด้วยลักษณะกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการคือ

1. ปิโย คือ การเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้ผู้เรียนอยากเข้าไปปรึกษา
2. ครู คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และรู้สึกปลอดภัย
3. ทาวนีโย คือ มีความรู้และมีความปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง
4. วัตตจาจะ คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วจนักขโม คือ พร้อมจะรับฟังคำปรึกษา ซักถามอยู่เสมอ อดทนฟังได้ ไม่เบื่

6. คัมภีร์ธูจะ คือ กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งให้ศิษย์เข้าใจได้

7. โน จัฏฐาเน นโยชะเน คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย

ระเบียบครูสภาว่าด้วยจรรยาบรรณครู (2539 : รองปก) 9 ข้อ คือ

1. ครูต้องรักและเมตตาศิษย์โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริมให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า
2. ครูต้องอบรม สั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะและนิสัย ที่ถูกต้องดีงามให้เกิดแก่ศิษย์ อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
3. ครูต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
4. ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ
5. ครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้างจากศิษย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติ และไม่ใช้ให้ศิษย์กระทำการใด ๆ อันเป็นการหาผลประโยชน์ให้แก่ตนโดยมิชอบ
6. ครูข่อมพัฒนาตนเองทั้งทางด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง อยู่เสมอ
7. ครูข่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครูและเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์กรวิชาชีพครู
8. ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์
9. ครูพึงประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ และพัฒนาภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าวข้างต้น สามารถวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของครูที่สอดคล้องกับหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ ตามแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน ได้ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 ตารางวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของครูจากนักวิชาการ

รายการ	นักวิชาการ										หมายเหตุ
	ศาสตราจารย์	อภิปริญญาตรี	คุณครู	เมธีปริญญาโท	ศาสตราจารย์	ศาสตราจารย์	ศาสตราจารย์	รองศาสตราจารย์	ศาสตราจารย์	คุณครู	
1. ทาน การให้		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	8
2. ศีล ความประพฤติดีงาม	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓	7
3. ปริจฉา การบริจาคน	✓	✓			✓		✓			✓	5
4. อาชชวะ ความซื่อสัตย์สุจริต	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	8
5. มัททวะ ความอ่อนโยน	✓		✓			✓			✓	✓	6
6. สปะ ความเพียร		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	5
7. อักโกธะ ความไม่โกรธ มีเหตุผล			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	9
8. อวิหิงสา การไม่เบียดเบียน		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	7
9. ขันติ ความอดทน		✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓	6
10. อวิโรธนะ ไม่คลาดจากธรรม				✓	✓			✓		✓	8

จากการที่ผู้วิจัย วิเคราะห์เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของครู (หลักธรรมาการ) และข้อมูลจากการวิจัยของนักวิชาการอื่น ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า เนื้อหาสาระเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของครูทั้งหมดนั้นมีความสอดคล้องกับหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ อันมี ทาน การให้ ศีล ความประพฤติดีงาม ปริจฉา การบริจาคน อาชชวะ ความซื่อตรง มัททวะ ความอ่อนโยน ตปะ ความเพียร อักโกธะ ความไม่โกรธ อวิหิงสา การไม่เบียดเบียน ขันติความอดทน และ อวิโรธนะ ความไม่คลาดจากธรรม

6. การรับรู้ (Perception)

6.1 ความหมายของการรับรู้

รังรอง งามศิริ (2545 : 1) ให้ความหมายการรับรู้ หมายถึง การแปลความหมายจากการรับสัมผัส

สันติชัย ฉ่ำจิตรชื่น (2545 : 1) ได้กล่าวว่า การรับรู้ คือ ขบวนการที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนการเลือกสิ่งเร้า (Selection) การประมวลสิ่งเร้า (Organization) และการแปลผล ตีความสิ่งเร้า (Interpretation)

สิริอร วิชชาวุธ (2544 : 71) กล่าวว่า การรับรู้ คือ การตีความในสิ่งที่ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น หรือได้สัมผัส

เกศราภรณ์ วิทขไพจิตร (2544 : 33) สรุปความหมายว่า การรับรู้ หมายถึง การได้ยิน การมองเห็น การได้กลิ่น การได้สัมผัส จากอวัยวะรับสัมผัสเป็นตัวผ่าน ก่อให้เกิดการตอบสนอง อาจจะเป็นด้านการกระทำ ทำให้เกิดความนึกคิดและแปลความหมายออกมาเป็นคุณค่าตามสิ่งเรานั้น

ศจี อนันต์นพคุณ (2542 : 81) ให้ความหมายว่า การรับรู้เกี่ยวกับบุคคล หมายถึง การรวบรวมคุณลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลจนกลายเป็นภาพที่เรารับรู้ โดยที่บุคลิกภาพของผู้รับรู้อาจจะเข้ามามีส่วนกำหนดเจตคติและพฤติกรรมหลักการรับรู้

กรองแก้ว อยู่สุข (2542 : 47) กล่าวว่า การรับรู้ คือ กระบวนการที่แต่ละคนรวบรวมจัด และทำความเข้าใจต่อสิ่งที่เขามองเห็นหรือได้ยินหรือรู้สึก

บุญศิริ สุวรรณเพ็ชร (Boonsiri Suwannapet, 1995 : 360) ให้ความหมายของคำว่า การรับรู้ หมายถึง กระบวนการที่สมองรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจากอวัยวะรับความรู้สึกและสมองจะใช้วัตถุดิบเหล่านี้เพื่อช่วยให้อินทรีย์แปลความหมายของสิ่งแวดล้อม การรับรู้เป็นกระบวนการซึ่งสิ่งมีชีวิตเลือกจัดระบบและแปรข้อมูลที่ได้รับมา

ฮอดเกตต์ (วินิจ เกตุขำ, 2535 : 7-8 ; อ้างอิงจาก Hodgetts, 1987. **Modern Human Relations at Work.** p. 78) กล่าวถึงการรับรู้ หมายถึง การที่บุคคลมองเห็นสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น โดยอาศัยคำนิยาม ความเชื่อและความรู้สึกของตนเองเป็นหลัก เป็นการรับรู้ความจริงตามสภาพที่เห็นและการรับรู้ความจริงตามความคิดของผู้มอง

ซีกุลเลอร์ (Sekuler, 1990 : 1) กล่าวว่า การรับรู้ หมายถึง “การเชื่อมโยงครั้งสุดท้ายในห่วงโซ่ของความสัมพันธ์ของเหตุการณ์” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงแนวทางการกระทำของบุคคลว่าผลมาจากการรับรู้ของบุคคลนั้น

รอบบินส์ (Robbins, 1998 : 90) กล่าวว่า การรับรู้ หมายถึง ขบวนการซึ่งแต่ละบุคคลจัดระบบและแปลความจากความรู้สึกประทับใจ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมนั้นมีความหมาย

เฮลลิงเจล (Hellrigel, 2001 : 76-77) กล่าวว่า การรับรู้เกี่ยวกับบุคคลเป็นขบวนการที่บุคคลเลือกและจัดระบบของคุณลักษณะของบุคคลอื่น ทำให้ผู้รับรู้เกิดประสบการณ์ที่มีความหมาย

จากความหมายข้างต้นนี้พอสรุปได้ว่า การรับรู้ หมายถึง การตีความต่อสิ่งที่ตนเองพบเห็น ได้ยิน หรือมีความรู้สึกนึกคิด

6.2 ความสำคัญของการรับรู้

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2544 : 70-73) กล่าวถึง ความสำคัญของการรับรู้ว่ามีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในองค์กร เมื่อองค์กรได้ข่าวสารแก่สมาชิกในองค์กร สมาชิกจะเกิดการรับรู้ซึ่งจะนำไปสู่การกระทำต่อไป การรับรู้ของสมาชิกที่ตรงกับความคาดหวังขององค์กรจะนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพในองค์กร ส่วนการรับรู้ที่ไม่ตรงกับความคาดหวังขององค์กรอาจนำมาสู่พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2541 : 73) ได้กล่าวถึงการรับรู้ไว้สอดคล้องกันว่า พฤติกรรมเกิดจากการรับรู้ของบุคคล จึงมีความสำคัญมากกว่าข้อเท็จจริง ดังนั้นการรับรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมในองค์กร

รังรี นพเกต (2540 : 4) กล่าวถึงความสำคัญของการรับรู้ไว้ดังนี้

1. การรับรู้จะต้องเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีพฤติกรรมเกิดขึ้น ยิ่งพฤติกรรมยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้นเท่าไร การรับรู้ก็ยิ่งสำคัญมากขึ้นเพียงนั้น
2. การรับรู้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในชีวิตประจำวันตลอดจนปฏิบัติการทางสังคม
3. มโนทัศน์ทางจิตวิทยาการรับรู้ความสามารถนำไปวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคม

โบเวน และชูสเตอร์ (Phillips and Others. 2002 : 2-3 ; citing Bowen and Schuster. 1986. *American Professors : A National Resource Imperiled.* p. 138) กล่าวถึง การวัดความจริงในองค์กรจากการรับรู้ว่า ความเป็นจริงในองค์กรสามารถวัดได้สองรูปแบบ คือ แบบแรก ความจริงที่เป็นรูปธรรมวัดโดยอาศัยข้อมูลที่เป็นหลักฐาน เช่น การลงทะเบียน ภาระทางการสอน เป็นต้น ส่วนแบบที่สองตามจริงในองค์กรไม่สามารถวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งต้องอาศัยพื้นฐานจากการรับรู้

روبบินส์ (Robbins. 1998 : 90) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการรับรู้ว่า พฤติกรรมของบุคคลเกิดจากพื้นฐานของการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ ไม่ใช่อยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงที่สิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถ สรุปได้ว่า การรับรู้เป็นการแปลความหมาย การตีความหมาย เพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่สัมผัส การรับรู้จะเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีสิ่งเร้าหรือพฤติกรรมเกิดขึ้น เช่น ความรู้สึก ความคิด เจตคติ ค่านิยม เป็นต้น

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

สมพร สิทธิ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติงาน พฤติกรรมด้านคุณธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการปฏิบัติงานและพฤติกรรมด้านคุณภาพของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า มีพฤติกรรมการปฏิบัติงานในภาพรวม อยู่ในระดับ “มาก” ทุกงาน โดยปฏิบัติงานธุรการและการเงินมากที่สุด และพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนในภาพรวมก็อยู่ในระดับ “มาก” เช่นกัน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางปฏิบัติงานและพฤติกรรมด้านคุณธรรมพบว่ามีความสัมพันธ์กันค่อนข้างสูง

สุนีย์ บุญทิพย์ (2542 : บทคัดย่อ) ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ในช่วงปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2539-2550) ตามความคาดหวังของผู้บริหาร และครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 พบว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามความคาดหวังของผู้บริหารและครูในลักษณะ 2 ด้าน คือ 1. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ 2. ด้านวิชาชีพ อยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อเปรียบเทียบความคาดหวังของผู้บริหาร และครูที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในทุกด้านของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า มีความคาดหวังไม่แตกต่างกัน

มณูญ ดวงหาลัง (2531 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี เพื่อให้ทราบพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ ตามความหมายของข้อธรรมในหมวดธรรมต่าง ๆ แห่งพระพุทธศาสนา โดยสอบถามผู้ได้บังคับบัญชา คือ ครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี หมวดธรรมที่ศึกษามี 10 หมวด ได้แก่ พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 จมราวาสธรรม 4 สัมปยุตธรรม 7 กัลยาณมิตร 7 ทศพิธราชธรรม 10 สารณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 การวดา 6 และปฏิสันถาร 2 พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธธรรมในหมวดธรรมรวมทั้ง 10 หมวดอยู่ในระดับการปฏิบัติปานกลาง

สมพงษ์ วันดี (2538 : 52-53) ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมผู้นำที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ที่ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจสูงสุดในการทำงานของครู โดยใช้เทคนิค เดลฟาย (Delphi Technique) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน ได้กำหนดพฤติกรรมที่สำคัญถึง 41 พฤติกรรม จากผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมของผู้บริหารที่สำคัญอันดับแรกคือ การเป็นผู้ตรงต่อเวลาอุทิศเวลาให้ราชการ ส่วนพฤติกรรมของผู้บริหารในข้อ 2 ถึงข้อ 4 นั้น ก็ล้วนแต่เป็นทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติเพื่อให้ผู้บริหาร บริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพให้เป็นที่เคารพนับถือของ

ผู้ได้บังคับบัญชา ส่งเสริมขวัญและกำลังใจของบุคลากร และให้ผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดีของคนทั่วไป เป็นที่พึงพอใจและภูมิใจของผู้ได้บังคับบัญชานั้นเอง

ปราโมทย์ เศษอัมพร (2522 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องบุคลิกภาพและพฤติกรรมทางการบริหารของผู้บริหารมหาวิทยาลัย ซึ่งโดยศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัย ส่วนภูมิภาค 3 แห่งจำนวน 161 คน ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะบุคลิกภาพของผู้บริหารมหาวิทยาลัย กับส่วนภูมิภาคมีระดับสูง 3 ด้านคือ ด้านการมีอำนาจอิทธิพล ด้านความรับผิดชอบและด้านความมั่นคงทางการเงิน ส่วนพฤติกรรมทางการบริหารมีระดับสูงทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านมุ่งมั่นและมุ่งมั่นสัมพันธภาพ แต่ด้านมุ่งสัมพันธภาพมีค่าเฉลี่ยสูงเท่าด้านมุ่งมั่น

มนูญ เอี่ยมวิลัย (2528 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของโรงเรียนประถมศึกษาในเขตการศึกษา 6 ผลการวิจัยพบว่า ครูประถมศึกษาในเขตการศึกษา 6 มีความรู้สึกต่อปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขวัญในการปฏิบัติงานของครูในระดับสูง ได้แก่ ปัจจัยในเรื่องความรู้สึกภูมิใจ และเห็นความสำคัญของงาน การระบุตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานความสัมพันธ์ระหว่างผู้ได้บังคับบัญชาและผู้ได้บังคับบัญชาและสถานภาพการยอมรับนับถือ

วิญญู มณีจันทร์ (2520 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำกับความพึงพอใจในการทำงานของครู มีสหสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมผู้นำด้านสัมพันธภาพและด้านกิจสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ และในโรงเรียนที่ครูใหญ่มีพฤติกรรมด้านความสัมพันธ์สูงกว่ทางด้านกิจสัมพันธ์ ครูมีความพึงพอใจในการทำงานสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ธีระ รุณเจริญ และคณะ (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพแวดล้อมในโรงเรียนพฤติกรรมของครูและพฤติกรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาจากโรงเรียนประถมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 32 โรงเรียน ในจังหวัด ลำปาง ขอนแก่น ฉะเชิงเทรา และสุราษฎร์ธานี จังหวัดละ 8 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นผู้นำวิชาการของครูใหญ่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติวิชาชีพครู ความพึงพอใจการปฏิบัติงานของครูและพฤติกรรมในชั้นเรียนของนักเรียนในวิชาภาษาไทย ส่วนในชั้นเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ปรากฏว่า ความเป็นผู้นำด้านวิชาการของครูใหญ่ สัมพันธ์กับทัศนคติต่อวิชาของครูและแรงจูงใจในผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน

ปราการ บุตร โยจันโท (2538 : บทคัดย่อ) โดยได้ทำการวิจัยเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร สถานศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรในสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย ในคุณธรรม 4 ด้าน คือ คุณธรรมจริยธรรมต่อวิชาชีพการบริหาร คุณธรรมจริยธรรมต่อเพื่อนร่วมงาน คุณธรรมจริยธรรมต่อสังคมและประเทศชาติและคุณธรรมจริยธรรมต่อตนเอง ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของบุคลากรในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย ต่อการปฏิบัติตนเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาใน 4 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับ “มาก” เมื่อพิจารณา

เป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับ “มาก” ตามลำดับดังนี้ ด้านคุณธรรมและจริยธรรมต่อสังคม และประเทศชาติด้านคุณธรรมและจริยธรรมต่อวิชาชีพบริหาร ด้านคุณธรรมและจริยธรรมต่อตนเองและด้านคุณธรรมจริยธรรมต่อเพื่อนร่วมงาน

อนันต์ มาสวัสดิ์ (2518 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของครูใหญ่โรงเรียน ประถมศึกษาที่พึงปรารถนา ตามทัศนะของครูโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัย พบว่าคุณลักษณะของครูใหญ่ที่พึงปรารถนา 10 อันดับแรก คือปกครองบังคับบัญชา โดยยึด หลักธรรมพรหมวิหาร 4 มีความรู้ ความสามารถในการบริหารกิจการโรงเรียน มีความยุติธรรม ใจกว้าง ขอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ใจคอหนักแน่น มีอารมณ์มั่นคง มีความพอดี ยึดเป็น แบบอย่างได้ มีความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว กล้าตัดสินใจ ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง สมบูรณ์ แต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะและสะอาดเรียบร้อย

มณฑิธร ม่วงศรีศักดิ์ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณธรรมของผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษาตามทัศนะของครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ผลการ วิจัยพบว่า ทรศนะของครูที่มีต่อการปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาให้มีคุณธรรมใน 2 ด้าน อยู่ในระดับมาก คือ คุณธรรมต่อเพื่อนร่วมงานและคุณธรรมต่อสังคม

กรมสามัญศึกษา (2523 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมที่ เหมาะสมกับครู การปรับแก้พฤติกรรมของนักเรียนที่ไม่เหมาะสมและวิธีปลูกฝังรวมทั้งลักษณะ ค่านิยมทางจริยธรรมที่ควรปลูกฝังในห้องเรียน ผลการวิจัยพบว่า มีจำนวนครูร้อยละ 85 มีค่านิยม ด้านพฤติกรรมทางจริยธรรมที่เหมาะสม พฤติกรรมครูที่ไม่เหมาะสมส่วนใหญ่เป็นด้านการตรง ต่อเวลา ซึ่งพบในครูชายมากกว่าครูหญิง ครูอายุน้อยมากกว่าครูอายุมาก และพบในครูที่มีวุฒิต่ำ มากกว่าครูที่มีวุฒิสูง

7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

คอลล (DoII. 1986 : 20) ได้สรุปจากการวิเคราะห์งานวิจัยมากกว่า 100 เรื่อง ที่เกี่ยวกับ ลักษณะการเป็นผู้บริหารว่า ผู้บริหารทางการศึกษาคควรมีลักษณะดังนี้ เป็นคนที่มีลักษณะเอาใจเขา มาใส่ใจเรา มีความรู้สึกไวต่อความต้องการหรืออารมณ์ของสมาชิกในกลุ่มของผู้ใต้บังคับบัญชาใน ฐานะที่เป็น “คน” มีชีวิตจิตใจ มีความต้องการส่วนตน เป็นคนที่มีความกระตือรือร้น มีความตื่นตัว เสมอ แจ่มใสร่าเริง นอกจากนั้นผู้บริหารควรจะได้รับ การยอมรับจากสมาชิกว่า เป็นสมาชิกของ กลุ่ม และพฤติกรรมของผู้บริหารจะต้องสอดคล้องกับเกณฑ์เฉลี่ยของกลุ่ม มีความคิดไม่แตกต่าง หรือห่างจากความคิดของกลุ่มมากนักเป็นที่พึ่งของสมาชิก สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ เป็นผู้มีสติปัญญาสนใจและรู้บทบาทของการเป็นผู้บริหารเป็นอย่างดี และมีความรับผิดชอบ

สแตคท์ และคณะ (Stadt and Others. 1973 : 41) ได้สรุปว่า ลักษณะของผู้บริหารที่ดี คือ ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงมาตรฐานในการทำงาน เป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ มีความกล้า กล้าที่จะคิด กล้าที่จะเสี่ยงและกล้าจะทำ มีความรับผิดชอบ มีความสามารถที่จะแบ่งงานให้ผู้อื่นช่วยปฏิบัติ มีวินัย ในตนเองมีมโนภาพ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความสามารถในการสื่อความคิด แข็งแรงและมีสุขภาพดี มีสติปัญญา มีความสามารถในการจัดรูปร่าง และมีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

สต็อกคิล (Stogdill. 1977 : 32) ได้รวบรวมผลการวิจัยเกี่ยวกับบุคลิกภาพ และพฤติกรรม ของผู้บริหารโดยจำแนกออกเป็นกลุ่มตามผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้ คือ

1. บุคลิกภาพและพฤติกรรม จากผลการวิจัยมากกว่า 15 เรื่อง พบว่า ผู้บริหารควรมี บุคลิกภาพและพฤติกรรมเหนือกว่าบุคคลอื่น ๆ ในเรื่องต่อไปนี้ มีเชาวน์ปัญญาดี มีนิสัยรักการศึกษา ค้นคว้า ติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการ มีความรู้ทันสมัยและกว้างขวางชอบกิจกรรมและงาน สังคม มีมารยาทสังคมดีมีฐานะทางเศรษฐกิจดี

2. บุคลิกลักษณะของผู้บริหารที่ได้รับการขึ้นชั้นจากผลการวิจัยมากกว่า 10 เรื่องพบว่า ผู้บริหารจะมีบุคลิกภาพลักษณะดังนี้ มีความสามารถในการเข้าสังคม รู้จิตวิทยาในการเจรจา มีมารยาทสังคมดี มีความคิดริเริ่มทำสิ่งใหม่ ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ให้ความอดทนต่อความยากลำบาก อดทนต่อปัญหารอบด้าน โดยไม่เสียกำลังใจ รู้หลักและวิธีทำงาน มีความเชื่อมั่นในตนเอง หมั่นศึกษาหาความรู้ เพื่อเสริมคุณค่าของคนให้เป็นผู้มีความสามารถ มีความเชื่อมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ มีความสามารถในการคาดการณ์ข้างหน้าได้ ให้ความร่วมมือกับ หมู่คณะในการทำงาน เป็นผู้ที่คนรู้จักทั่วไป มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลง และคิดสิ่งใหม่ ๆ เป็นผู้มีความสามารถในการพูดและสามารถเขียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. คุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์สูงกับการเป็นผู้บริหาร คือ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นที่นิยมของปวงชน มีความสามารถเข้าใจสังคม มีความสามารถในการตัดสินใจ มีความปรารถนาที่จะทำดีที่สุด มีอารมณ์ขัน มีความร่วมมือกับผู้อื่น และมีความสามารถในทางกีฬา

4. องค์ประกอบที่มีต่อความสัมพันธ์กับผู้บริหารคือ ความสามารถ ความสำเร็จ ความรับผิดชอบ สถานะทางสังคม และสถานการณ์ได้แก่ ทักษะ ความต้องการและความสนใจตาม จุดประสงค์ที่ต้องการจะบรรลุถึงความสำเร็จ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครู กับคุณธรรมจริยธรรมของครู และความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูกับคุณธรรมจริยธรรมของครูที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าข้าราชการครูเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่มีความสำคัญ และจำเป็นที่จะต้องให้คุณธรรมจริยธรรมและ โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งมีภาระหน้าที่ในการบริหาร การจัดการศึกษาแล้วคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร

โรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากที่ผู้บริหารจะต้องมี จะต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่าง และเป็นแนวทางในการให้ครูได้นำไปพัฒนาในการประพฤติปฏิบัติคนเพื่อความเจริญงอกงามทางจิตใจ มีสำนึกที่ดีต่อการปฏิบัติคน ทั้งนี้เพราะผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของครูและมีผลต่อการพัฒนาเยาวชนของชาติในอนาคต ผู้บริหารโรงเรียนมีอำนาจหน้าที่ที่จะควบคุมดูแลให้คุณให้โทษแก่ครูในโรงเรียนได้ แต่การใช้อำนาจหน้าที่ในการบริหารงานในโรงเรียนจะก่อให้เกิดผลสำเร็จราบรื่นเป็นที่พอใจกับครูได้นั้น ผู้บริหารนอกจากจะต้องมีความรู้ในด้านวิชาการทั่วไปและวิชาชีพในการบริหารแล้ว ผู้บริหารจะต้องมีความสำนึกเห็นคุณค่าของตนเอง มีคุณความดีที่จะกระตุ้นเตือนให้ครูปฏิบัติงานด้วยความรับผิดชอบสูง มีคุณธรรมจริยธรรมจึงจะสามารถปกครองตนเอง ปกครองครูและปกครองนักเรียนในโรงเรียนและปฏิบัติงานให้เป็นผลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

จึงสรุปได้ว่า การที่จะเป็นผู้บริหารที่ดีได้นั้น ผู้บริหารจะต้องประพฤติคนให้ดี เหมาะสม มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นตัวอย่างให้ผู้ใต้บังคับบัญชานำไปประพฤติปฏิบัติตนตาม ได้อย่างภาคภูมิใจ

8. สรุปแนวคิดและหลักการที่นำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

จากเอกสารพร้อมทั้งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและคุณธรรมจริยธรรมของครู สามารถสรุปสาระสำคัญ ๆ ที่จะนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารกับคุณธรรมจริยธรรมของครู โดยศึกษาตามหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ทาน คือ การให้ ผู้บริหารควรมีจิตใจโอบอ้อมอารี ปราบณาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา มีความเห็นอกเห็นใจให้ความช่วยเหลือ จะเป็นการให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ หรือกำลังทรัพย์แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาตามความเหมาะสมผู้บริหารจะต้องมีการให้ ไม่ใช่มีแต่การรับ เพราะการฝึกให้คนมีความเสียสละ ละความโลภ เห็นแก่ได้ทำให้คนไม่เห็นแก่ตัว และไม่ประพฤติผิดต่อหน้าที่ เพราะการให้เป็นความสุข เมื่อผู้ให้ด้วยความยินดี และผู้รับก็เกิดความซาบซึ้งในความเมตตาของผู้ให้

2. ศีล คือ การรักษากายวาจาใจให้เรียบร้อย ผู้บริหารที่ดีต้องประพฤติปฏิบัติดีทั้งทางกายวาจาให้เป็นแบบอย่าง ประกอบกิจตั้งมั่นอยู่ในความสุจริต รักษาเกียรติคุณให้เป็นที่เคารพ นับถือยกย่องแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานทั่วไป

3. ปริจจาคะ คือ การบริจาค ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักเสียสละ ขอมเสียสละความสุขกาย สุขใจเพื่อการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ รวมถึงการเสียสละส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขของผู้ใต้บังคับบัญชาอีกด้วย

4. อาซหะ คือ ความซื่อตรง ผู้บริหารที่ดีต้องซื่อสัตย์และซื่อตรงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตมีความจริงใจ เป็นที่ไว้วางใจของผู้ใต้บังคับบัญชา ควรซื่อสัตย์ไม่ก่อให้เกิดโทษภัยอันตราย ฉะนั้นผู้บริหารควรซื่อตรงต่อตนเอง และซื่อสัตย์ยุติธรรมต่อผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้อื่น

5. มัททวะ คือ ความอ่อนโยน ผู้นำที่ดีต้องมีความอ่อนโยนทั้งภายในนอกภายใน มีอัธยาศัยไมตรีที่ดี ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย กระด้าง ถือตัว มีกิจกรรมรยาทสุภาพนั้มนวล แต่มิใช่อ่อนโยนมากจนเกิดความอ่อนแอ ทำให้เสียการปกครอง ผู้นำต้องปฏิบัติให้เหมาะสมถูกต้อง ความอ่อนโยนเป็นเครื่องสมานสามัคคีให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหันหน้าร่วมมือกันทำงานเกิดความภักดีในหน่วยงาน

6. ตปะ คือ มีความเพียร ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากทั้งหลายผู้บริหารที่ดีต้องเป็นผู้มีศีลไม่ลุ่มหลงในอบาขมุข เช่น การเล่นเกมพนัน การเที่ยวกลางคืนและการเสพของมีนเมา เป็นต้น

7. อักโกระ คือ ความไม่โกรธ ไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่น ไม่ลู่ลวงจนเสียความเป็นธรรม ผู้บริหารควรมีความเมตตาธรรมเป็นที่ตั้ง และวินิจฉัยความหรือการกระทำการด้วยใจอันสงบสามารถยอมรับกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่แสดงความอคติ โหศเหี้ยมที่มีอยู่ในจิตใจให้ปรากฏออกมา

8. อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ไม่เบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่นให้เป็นทุกข์เดือดร้อน เช่น ไม่ใช้อำนาจขู่เข็ญ บังคับ ลงโทษ และหาประโยชน์ต่าง ๆ จากผู้ร่วมงาน เช่น การใช้งานผู้ใต้บังคับบัญชานอกเหนืองานประจำ การหักเงินเดือนบริจาคนำไปทำบุญที่เขาไม่เต็มใจ การกลั่นแกล้งหาเรื่องเพื่อบีบบังคับให้ยอมรับการกระทำอันเป็นความผิดแทนตน เป็นต้น

9. ขันติ คือ ความอดทน ผู้นำที่ดีต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากทั้งปวง แม้จะลำบากเหน็ดเหนื่อยเพียงใดก็ไม่ย่อท้อ อดทนต่อการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้ใต้บังคับบัญชา มีความมั่นคงในจิตใจ ยึดมั่นในสิ่งที่กระทำโดยชอบธรรม ไม่แสดงอาการน้อยเนื้อต่ำใจหรือเลิกล้มการทำความดี มีกำลังใจและอดทนจนได้พบความสำเร็จ

10. อวิโรธนะ คือ ความไม่ประพฤติพลาดคลาดเคลื่อนจากทำนองคลองธรรม ผู้นำที่ดีต้องไม่ประพฤตินอกเหนือไปจากระเบียบแบบแผน และจารีตประเพณีของสังคม มีหลักธรรมที่มั่นคงไม่หวั่นไหวต่อคำสรรเสริญหรือคำนิินทา และไม่เห็นแก่ลาภสักการะใดที่ได้มา โดยมีชอบธรรมมุ่งมั่นแต่จะประพฤติตามระเบียบแบบแผน กฎบังคับหรือค่านิยมอันดีงามของสังคม

นอกจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารกับคุณธรรมจริยธรรมของครู และการรับรู้จะเห็นได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่คุณภาพและคุณธรรมจริยธรรมของครูในโรงเรียน แต่การที่ผู้บริหารโรงเรียนจะนำโรงเรียนไปสู่คุณภาพ และคุณธรรมจริยธรรมของครูในโรงเรียนได้นั้น จำเป็นต้องเป็นตัวอย่างที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งมีงานวิจัยของ (ธีรรัตน์ กิจจารักษ์, 2542 : 444-

445) ที่แสดงให้เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูกับคุณธรรมจริยธรรมของครู มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ก็พบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ดีของผู้บริหารมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้กับครูในโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ปราการ บุตรโยชน์โท, 2538 : บทคัดย่อ) ที่แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะเป็นที่ไว้วางใจของครู และเสริมสร้างศรัทธาให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้น คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครู น่าจะมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับคุณธรรมจริยธรรมของครูด้วย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ยังไม่พบว่า มีงานวิจัยใดที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูกับคุณธรรมจริยธรรมของครู จึงเกิดประเด็นปัญหาที่ว่า คุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูกับคุณธรรมจริยธรรมของครูมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ แม้ในอดีตจะมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูกับคุณธรรมจริยธรรมของครูมาบ้าง แต่เป็นการศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูกับคุณธรรมจริยธรรมของครูภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีเวลา และสถานที่แตกต่างกัน ประกอบกับยังไม่มีการศึกษาเรื่องดังกล่าวในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา จึงส่งผลให้ผู้วิจัยเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูกับคุณธรรมจริยธรรมของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยผู้วิจัยได้กำหนดเป็นสมมุติฐานการวิจัยเพื่อทำการทดสอบว่า คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับคุณธรรมจริยธรรมของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา